

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2016

Adriana Zachová

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Foster care for a temporary period

Adriana Zachová

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Pěstounská péče na přechodnou dobu vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 14. 4. 2016

.....

podpis

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. PaedDr. Evě Šotolové, Ph.D. za vstřícné vedení bakalářské práce a ochotu, kterou mi v průběhu přípravy práce projevovala.

Současně děkuji Mgr. Marii Mlčkové, Ph.D. za cenné podněty k empirickému šetření v rámci práce.

Dále děkuji Marcelle Tobiášové za čas a cenné informace, které mi věnovala.

ANOTACE

Problematika pěstounské péče na přechodnou dobu (PPPD) jako relativně nový společensko-ekonomický fenomén představuje problematiku velmi komplexní. Teoretická část práce vymezuje pojem PPPD jako dynamický otevřený systém a určuje články – prvky tohoto systému.

Praktická část práce představuje empirické šetření jako deskriptivní a mapující studii fungování pěstounské rodiny. **Cílem** šetření bylo získat vhled do situace fungování PPPD v pěstounské rodině a zjistit, jak PPPD vnímají a reflektují členové této rodiny. Současně cílem šetření bylo identifikovat podněty ke zlepšení fungování systému PPPD. Jako **metod** k dosažení cílů šetření bylo využito nestrukturované a strukturované pozorování a polostrukturované interview. Šetření bylo realizováno u jedné vybrané rodiny pěstounů na přechodnou dobu a týkalo se případů všech šesti dětí, které touto rodinou „prošly“.

KLÍČOVÁ SLOVA

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče

Pěstoun

Příprava pěstounů

Podpora pěstounů

ANNOTATION

The issue of temporary/short-term foster care, which is a relatively new socio-economic phenomenon, is a very complex issue. In the theoretical part of this theses temporary foster care is delineated as a dynamic and open system. Furthermore, the individual constituents of the system of short-term fostering are defined.

The practical part presents an empirical research in the form of a descriptive case study of the life of foster families. The aim of the survey is to gain insight into the functioning of the temporary fostering in a selected foster home and to find out how different members of the family perceive and reflect short-term foster care. At the same time, the aim of the survey is to identify possible ways of improvement of the short-term fostering. The methods that are used to achieve the objectives of the case study are unstructured and structured observations and semi-structured interview. The empirical research, conducted in one temporary foster family, surveys all six cases of the children that passed through the short-term care of the family.

KEYWORDS

Foster care for a temporary period

Foster care

Foster-father/ Foster-mather

Preparation groups for foster carers

Support for foster carers

Obsah

Úvod.....	8
-----------	---

I. Teoretická část

1	Současná situace pěstounské péče na přechodnou dobu.....	10
2	Pěstounská péče na přechodnou dobu jako otevřený systém.....	12
2.1	Vymezení pojmu „Pěstounská péče na přechodnou dobu“	15
2.2	Osobnost pěstouna.....	17
2.3	Příprava a průběžná školení pěstounů na přechodnou dobu	21
2.3.1	Obsah a rozsah odborné přípravy.....	22
2.3.2	Průběžná školení pěstounů na přechodnou dobu	23
2.4	Cílová skupina dětí.....	25
2.4.1	Věk dětí.....	25
2.4.2	Odkud děti přicházejí.....	25
2.4.3	Kam děti odcházejí.....	28
2.4.4	Děti se speciálními potřebami.....	28
2.5	Proces pěstounské péče na přechodnou dobu.....	29
2.5.1	Vytipování dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu	30
2.5.2	Dítě v pěstounské péči na přechodnou dobu.....	31
2.5.3	Poradní sbor.....	31
2.5.4	Finální předání dítěte do následné péče.....	32
2.6	Otázka financování pěstounské péče na přechodnou dobu.....	32
2.6.1	Státní příspěvek na výkon pěstounské péče.....	32
2.6.2	Okruh dávek pěstounské péče.....	33
2.7	Legislativní zakotvení pěstounské péče na přechodnou dobu	35
3	Přednosti a nedostatky profesionalizace pěstounské péče.....	37
3.1	Přednosti pěstounské péče na přechodnou dobu.....	37
3.2	Nedostatky pěstounské péče na přechodnou dobu.....	38

II. Praktická část

4	Empirické šetření.....	42
4.1	Cíl šetření.....	42
4.2	Předmět šetření.....	43
4.3	Metody šetření.....	44
4.3.1	Pozorování.....	44
4.3.2	Interview.....	46
4.4	Objekt šetření.....	47
5	Výsledky empirického šetření.....	48
5.1	Výsledky nestrukturovaného pozorování.....	48
	Kazuistiky případů PPPD ve sledované rodině	
5.2	Výsledky strukturovaného pozorování.....	67
5.3	Výsledky interview.....	74
5.4	Diskuse výsledků.....	75
5.4.1	s ohledem na objekt výzkumu (vzorek).....	76
5.4.2	s ohledem na metodologické aspekty šetření.....	76
5.4.3	s ohledem na použité metody.....	76
	Závěr.....	78

Literatura

Úvod

Problematika pěstounské péče na přechodnou dobu (PPPD) jako relativně nový společensko-ekonomický fenomén představuje problematiku velmi komplexní. Hovoříme-li o fenoménu společensko-ekonomickém, zdůrazňujeme tím jeho společenskou (sociální, pedagogickou, speciálně-pedagogickou a psychologickou) i ekonomickou stránku. Jde o to, že obě tyto stránky byly bezpochyby klíčovými východisky jakož i motivačními zdroji pro institucionalizaci PPPD.

V teoretické části práce usilujeme o to vymezit pojem PPPD jako pojem komplexní a vrstevnatý. Právní souvislosti a právní změny či úpravy tvoří rozhodující základní rámec a východiska, v němž a skrze něž se pojem PPPD v každodenní praxi naplňuje a realizuje. Jim i současné situaci PPPD u nás je věnována první kapitola práce. Nicméně pojem PPPD je formován dalšími významnými okolnostmi. Ty uvádíme ve druhé kapitole práce. V ní zdůvodňujeme, že je třeba problematiku PPPD chápat jako otevřený systém, který je tvořen relativně samostatnými články, jimiž jsou: 1) Vymezení pojmu PPPD, ve smyslu rámce fungování, 2) Osobnost pěstouna, ve smyslu jeho osobnostních charakteristik, způsobilosti i pravomocí pro úspěšné zvládnutí role pěstouna, 3) Příprava a rozvoj dovedností pro výkon role pěstouna (školení pěstounů), 4) Cílová skupina dětí, 5) Proces pěstounské péče na přechodnou dobu, 6) Financování pěstounské péče na přechodnou dobu a 7) Legislativní zakotvení pěstounské péče na přechodnou dobu. Za rozhodující považujeme fakt, že systémový přístup odmítá nepřiměřené zdůrazňování a zohledňování pouze některého z těchto článků, neboť by to bylo na úkor článků ostatních a byla by tím ohrožena požadovaná dynamická rovnováha celého systému

jako celku. Třetí kapitola se dotýká předností a nedostatků pěstounské péče.

Praktická část představuje vlastní empirické šetření, které je pojato jako deskriptivní studie. Čtvrtá kapitola práce vymezuje cíl, předmět, metody a objekt šetření. Cílem šetření je získat vhled do situace fungování PPPD v pěstounské rodině a zjistit, jak PPPD vnímají a reflektují členové této rodiny. Současně cílem šetření je identifikovat podněty ke zlepšení fungování systému PPPD. Jako metody k dosažení cílů šetření určíme nestrukturované a strukturované pozorování a polostrukturované interview. Šetření se realizuje u jedné vybrané rodiny pěstounů na přechodnou dobu a týká se případů všech šesti dětí, které touto rodinou „prošly“.

Výsledky jsou prezentovány v páté kapitole práce, a to jednak narativní metodou v podobě kazuistik, jednak reduktivní metodou, která podtrhuje specifické významové celky. I když výsledky této případové studie nelze zobecňovat ani přeceňovat, přinášejí řadu podnětů.

V Závěru práce shrnujeme, že jde o podněty jak pro praktickou oblast fungování systému PPPD, tak pro zaměření případného budoucího intenzivního výzkumu a sledování této problematiky.

I. Teoretická část

1 Současná situace pěstounské péče na přechodnou dobu

Cílem této kapitoly je shrnout základní momenty transformace náhradní rodinné péče a vzniku institutu Pěstounské péče na přechodnou dobu, institutu, který je úzce spojen s naplněním základního práva dětí dle Úmluvy o právech dítěte (čl. 20, 21), a to práva na rodinný život, a měl by být v souladu s Národní strategií ochrany práv dětí.

V roce 2000 došlo ke zrušení zákona o pěstounské péči a přesunu úpravy pěstounské péče do novely zákona o rodině (zák. č. 94/1963 Sb.). Též došlo k přijetí zákona o sociálně-právní ochraně dětí (zák. č. 359/1999). Od této doby mohlo být dítě svěřováno do náhradní rodiny přechodně, avšak hmotné zajištění pěstouna a zařazování dětí spíše do péče ústavní nebylo vyřešeno (Vránová, 2011).

Pěstounská péče na přechodnou dobu, též nazývána jako přechodné pěstounství nebo také profesionální pěstounská péče, byla u nás poprvé právně ukotvena 1. června 2006 novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která upravovala zákon o rodině (zákon č. 136/2006 Sb.). Cílem bylo poukázat na důležitost pěstounství na přechodnou dobu a její správné právní upevnění v systému (Vránová, 2011). Co považujeme za klíčové, je zmínka v § 46 odst. 2 zákona o rodině, že svěřením dítěte do náhradní rodinné péče má vždy přednost před péčí ústavní a soud má povinnost tyto možnosti vždy prozkoumat (což bylo zmíněno i v zákonu o pěstounské péči z roku 1992, též v zákonu č. 91/1998 Sb.). Stále však zůstává opomíjeno financování pečující osoby a též není jasně definován rozdíl mezi dlouhodobým pěstounem a pěstounem na přechodnou dobu.

Jak se však ukázalo, pouhé právní úpravy nestačily. I nadále jsou děti umísťovány do institucí, úpravy jsou ne zcela funkční a jasné, neřeší stávající situaci (především oblast financování, cíle PPPD, rizika), jak

bylo uvedeno v návrhu novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí a dalších právních předpisů Ministerstva práce a sociálních věcí ČR.

Dne 1. 1. 2013 nabyla účinnosti novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí (ve Sbírce zákonů pod č. 401/2012 Sb.), kterou se mění zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Pro nás jsou podstatné především části týkající se rozvoje náhradní rodinné péče a zvýšení podpory pěstounské péče a pěstounské péče na přechodnou dobu.

Odbor rodiny a ochrany práv dětí Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV) v březnu 2013 vydal dokument adresovaný především vedoucím odborů sociálních věcí krajských úřadů, Magistrátu hl. města Prahy a obecním úřadům s rozšířenou působností. Dokument, nazvaný „Informace k pěstounské péči na přechodnou dobu“, si klade za cíl především objasnit základní pravidla a principy přechodného pěstounství a předejít tak nejednotnosti v praxi, která se objevuje více než často. (MPSV, 2013).

Momentálně profesi pěstouna na přechodnou dobu vykonává v ČR 551 osob (k 5.4.2016). Z toho 75 pěstounů je v evidenci a nemá v péči svěřené dítě. (Pro srovnání – 20 volných pěstounů je k dispozici v Jihomoravském kraji, zatímco v Praze a Králové-hradeckém kraji, kde je pouze po jednom volném pěstounovi).

2 Pěstounská péče na přechodnou dobu jako otevřený systém

Problematika PPPD jako relativně nový společensko-ekonomický fenomén představuje problematiku velmi komplexní. Právní souvislosti a právní změny či úpravy (viz výše) představují rozhodující základní rámec a východiska, v němž a skrze něž se pojem PPPD v každodenní praxi naplňuje a především konkretizuje. Lze očekávat, že praktické zkušenosti s fungováním institutu PPPD zpětně budou přinášet konkrétní a věcné podněty k dalším budoucím legislativním změnám resp. upřesněním. Hovoříme-li o fenoménu společensko-ekonomickém, zdůrazňujeme tím jeho společenskou (sociální, pedagogickou, speciálně-pedagogickou a psychologickou), jakož i ekonomickou stránku. Jde o to, že obě tyto stránky byly bezpochyby klíčovými východisky jakož i motivačními zdroji pro institucionalizaci PPPD.

Pojem PPPD je třeba chápat jako pojem vrstevnatý a komplexní. Lze jej chápat rovněž jako systém vnitřně propojených a současně relativně samostatných prvků či článků, z nichž každý sehrává svoji důležitou a nezastupitelnou roli, a kdy nepřiměřené zdůrazňování a zohledňování některého z nich jde na úkor ostatních. Institut PPPD splňuje parametry tzv. otevřeného systému, které zformuloval Bertalanffy (1972). Jde zejména o:

Komplexnost, Dynamickou rovnováhu,

Zpětné vazby a Samoorganizaci.

Parametr dynamické rovnováhy s ohledem na pojem PPPD lze považovat za rozhodující, neboť je vyjádřením cílové charakteristiky systému (přes komplexnost dílčích prvků a skrze zpětnovazební okruhy a proces samoorganizace).

S ohledem na výše zmiňovaný právní rámec problematiky PPPD a jeho funkci lze vcelku produktivně využívat i Bertalanffyho (1972)

diferenciaci dynamické rovnováhy na tzv. „průtokovou“ a „homeostatickou“.

„Průtoková rovnováha“ v otevřených systémech nastává tehdy, když se charakteristická veličina udržuje na určité hodnotě díky primární regulaci (v našem případě díky regulační funkci právního rámce, předpisů a metodických pokynů). Vedle toho „homeostatická rovnováha“ se udržuje tzv. sekundární regulací založenou na zpětných vazbách a díky specifickému informačnímu a komunikačnímu systému (v našem případě díky regulační funkci např. společných workshopů mezi pěstouny, díky výměně zkušeností a poznatků z fungování systému PPPD, díky přijímání podnětů z praxe apod.).

Chápání PPPD jako otevřeného komplexního systému umožňuje sledovat jej z jedné strany jako komplexní celek, z druhé strany umožňuje podrobněji sledovat a v budoucnu podrobněji zkoumat či revidovat jeho dílčí prvky, články ve smyslu relativně samostatných podsystémů.

Již v počátku konstituování systému PPPD lze identifikovat některé jeho články jako rozhodující. Praxe a fungování tohoto systému však jistě v budoucnu přinese mj. identifikaci článků dalších, které se mohou ukázat a prosadit jako významné. Nicméně v tuto chvíli lze diferencovat jako klíčové a systémotvorné následující:

1) Vymezení pojmu PPPD

Jasně a jednotně vymezení pojmu PPPD považujeme za rozhodující východisko pro jakékoliv další fungování systému. Vytváří rámec, v němž systém reálně funguje a kterým je zpětně naplňován. (srov. např. Bubleová, Kovařík, Pazlarová, Janíčková, 2002; Dunovský, 1993).

2) Osobnost pěstouna

Tento prvek komplexního systému postihuje nejen osobnostní charakteristiky pěstouna rozhodující pro to, aby úspěšně zvládl svoji náročnou sociální roli a funkci. Rozhodně zahrnuje i potřebné (a mnohdy specifické) kompetence, ať již ve smyslu způsobilosti pro výkon role, tak ve smyslu jeho specifických pravomocí. (Matějček a kol., 1999).

3) Příprava a rozvoj dovedností pro výkon role pěstouna (školení pěstounů)

Způsobilost a dovednosti pěstounů zvládat svoji úlohu představuje významný článek fungování celého systému. Jejich posouzení a zejména řízený rozvoj se tak stává z řady ohledů podstatný. (Kotek, Rotreklová, Weselá, 2001, 2003).

4) Cílová skupina dětí

Pro efektivní fungování komplexního systému PPPD je rozhodující i otázka kompetentního posouzení a rozhodnutí o tom, která skupina dětí (resp. které dítě) je pro zařazení do PPPD vhodná a která méně, jaké jsou speciální potřeby těchto dětí, do jaké pěstounské rodiny je optimální jejich zařazení, stejně tak kam je vhodné směřovat jejich odchod. Jinými slovy – tento článek komplexního systému postihuje dítě v pěstounské péči. (Janíčková, 2002).

5) Proces pěstounské péče na přechodnou dobu

Tento článek systému postihuje obsahové i formální stránky celkového procesu od vytipování dítěte do PPPD, určení pěstounů, další spolupráci s relevantními institucemi, jakož i finální předání dítěte do navazující péče. (Bubleová, Vránová, 2012).

6) Financování pěstounské péče na přechodnou dobu

Ekonomické aspekty a souvislosti PPPD představují nikoliv nepodstatné okolnosti fungování celého systému PPPD, a to jak z pohledu pěstounů, tak z pohledu státu.

7) Legislativní zakotvení pěstounské péče na přechodnou dobu

Legislativní zakotvení a rámec fungování systému je dalším jeho rozhodujícím článkem, a to především z pohledu tzv. primární regulace (viz výše).

V další části práce věnujeme pozornost těmto prvkům komplexního systému PPPD jednotlivě s cílem podrobněji popsat, případně i kriticky posoudit současný stav problematiky PPPD.

2.1 Vymezení pojmu „Pěstounská péče na přechodnou dobu“

Termínem „Pěstounství na přechodnou dobu“ se rozumí a označuje forma individuální rodinné péče, která je státem garantovaná a poskytovaná pouze na nezbytně nutnou, relevantně krátkou dobu (MPSV, 2009). Podle platných právních předpisů má pěstounská péče vždy přednost před péčí v ústavní výchově (§ 958, oddíl 2, občanský zákoník 2014, z. 89/2012 Sb. část druhá – rodinné právo). Pouze pečující osoba, která je v příbuzenském vztahu, má v případě, že o dítě nemohou pečovat biologičtí rodiče, přednost. Avšak pouze za podmínky, že je toto rozhodnutí v souladu se zájmy dítěte (§ 954, díl 3, oddíl 1, občanský zákoník 2014, rodinné právo).

V tomto momentu bychom rádi poukázali na to, že pojem přechodný pěstoun, či pěstoun na přechodnou dobu se zdá být v některých momentech nepřesný. Jak se uvádí v § 959 občanského zákoníku 2014 ve druhé části rodinného práva, o pěstounské péči může soud rozhodnout na dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě. V tomto případě však jde o pěstounství, pro upřesnění ho nazvěme dlouhodobé, které však též může působit pouze přechodně. Také se setkáváme s nejednotností v nazývání této jedné formy

náhradní rodinné péče – setkáme se např. s termíny „profesionální pěstounství“ (Šmajdová-Bušová, Kučera, 2015). Tento termín se spíše objevoval před přijetím novely zákona č. 359/1999 Sb., náš právní systém ho však nezná. Dále „pěstounství na přechodnou dobu“, „přechodné pěstounství“, nebo se označuje pouze zkratkou „PPPD (profesionální pěstoun na přechodnou dobu)“. Kovařík (1999) například v této souvislosti hovoří o tzv. „profesionálním terapeutickém rodičovství“ (podle Gabriel a Novák, 2008).

Pokud hovoříme o pěstounské péči na přechodnou dobu, pak přechodnou dobou dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí rozumíme:

- a) *„dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,*
- b) *dobu, po jejímž uplynutí může matka dát souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení dítěte odvolat, nebo*
- c) *dobu do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba“ (Zákon 359/1999 Sb., §27a, odst. 7).*

Přechodná doba je dobou omezenou, a to na období jednoho roku. Výjimku tvoří sourozenci umístění postupně do rodiny jednoho pěstouna (nebo do manželského páru pěstounů na přechodnou dobu), kde se doba jednoho roku počítá od příchodu do rodiny toho posledního dítěte (zák. č. 359/1999, o sociálně-právní ochraně dětí). Soud zde má povinnost každé tři měsíce přezkoumávat stávající situaci.

Hlavním smyslem této pěstounské péče je podle Matějčka a kol. diagnostika dítěte v rodinném prostředí a cílem tohoto modelu především prevence ústavní výchovy (Matějček a kol., 2002).

Smyslem PPPD by podle Gabriela a Nováka (2008), mělo být především:

- „pomoci dětem a mladým lidem v nouzi, podpořit je při uspokojivém překlenutí období rozhodování o jejich dalším osudu, usnadnit jim zvládnutí situace, když se ocitnou náhle mimo domov, a podobně,
- Poskytnout rodičům čas na vyřešení osobních problémů či vztahů,
- Diagnostika, terapie a prognóza dalšího vývoje dětí.“ (Gabriel, Novák, 2008, s. 54).

Uvedené vymezení pojmu PPPD je v tuto chvíli spíše a pouze definiční. Určuje význam termínu PPPD, přibližuje terminologickou nejednotnost v označování pojmu, konkretizuje některé okolnosti (přechodná doba) a konkretizuje význam a smysl pěstounské péče resp. pěstounské péče na přechodnou dobu.

Podrobnější a hlubší obsah pojmu PPPD vedle tohoto základního vymezení přinese následující rozbor jednotlivých prvků systému PPPD (viz výše) a jejich vnitřní souvislosti.

2.2 Osobnost pěstouna

Profese pěstouna na přechodnou dobu je jednoznačně velmi specifická. Je zřejmé, že vykonávat tuto práci nemůže každý člověk a že jsou určité předpoklady, které by měl žadatel o tuto formu pěstounství splňovat.

Především by si měl uvědomovat pravou podstatu role pěstouna, totiž že je tu on pro svěřené dítě a nikoliv dítě pro něho. Zde se samozřejmě nabízí zásadní otázka motivace těchto lidí stát se pěstounem. Otázka, která by mohla být zajímavým námětem pro další výzkumnou činnost, současně klíčovou pro výběr a ustanovení zájemců o roli pěstouna.

Jako důležitou složku osobnosti žadatele o výkon profese profesionálního pěstouna můžeme uvést mimo jiné emoční inteligenci, která v sobě zahrnuje především schopnost motivování sebe sama, organizaci vlastního života, sebevědomí, empatii a angažovaný kontakt s druhými lidmi (Mikšík, 2007) a inteligenci sociální.

Ministerstvo práce a sociálních věcí uvádí v příručce „Jak na pěstounskou péči na přechodnou dobu“ rámcovou charakteristiku přechodných pěstounů a pěstounských rodin. Představují ji následující kritéria:

- *„Dospělí, zralí lidé, s dobrými předpoklady a schopnostmi pro péči o děti, výchovu a rodičovství,*
- *Mají dostatečné materiální a sociální zázemí, aby se mohli o děti bezpečně starat u sebe doma,*
- *Jsou dobře informováni a vzděláni pro poskytování pěstounské péče na přechodnou dobu,*
- *Vědomě se rozhodli poskytovat právě přechodnou pěstounskou péči, tedy pěstounskou péči na kratší dobu,*
- *Rozumějí tomu, proč je pro děti potřebná přechodná pěstounská péče a umějí ji správně poskytovat,*
- *Chápou důležitost udržování kontaktu mezi dětmi a jejich biologickou rodinou, podporují pozitivní vztahy a setkání,*
- *Jsou prověřeni jako bezpeční náhradní rodiče a přiměřeně vzděláni v oblasti péče o dítě v obtížné rodinné situaci, jsou schopni a ochotni spolupracovat s odborníky,*
- *Pěstouni spolehlivě a aktivně ve spolupráci s orgány sociálně právní ochrany a odbornými pracovníky pomáhají dítěti s návratem do původní rodiny nebo rodiny náhradní, pokud se tak stane,*
- *Kvalitní přechodná pěstounská rodina se může postupně krátkodobě starat o další a další děti,*
- *Přechodná pěstounská péče je poskytována individuálně podle potřeb dítěte.“ (MPSV, 2009).*

Z tohoto výčtu kritérií je patrné, že přechodné pěstounství opravdu není pro každého a je nutné kompetentně posoudit, jestli je na to daná rodina připravena, má pro tuto funkci předpoklady a dostatek sil. Jestli stanovená kritéria splňuje.

Podle našeho mínění by se nemělo zapomínat ani na to, že dítě nepřichází do každodenního styku pouze s pěstounkou/pěstounem, který se rozhodl vykonávat tuto profesi, ale i s jejím/jeho partnerem a biologickými dětmi, případně s širší rodinou, která žije v úzkém kontaktu s pěstounkou/pěstounem. Při posuzování a přípravě žadatelů o PPPD by se tedy nemělo zapomínat také na podrobné psychologické vyšetření biologických dětí a jejich průběžné sledování při výkonu pěstounství na přechodnou dobu s tím, že je obecně doporučován co největší rozdíl mezi věkem posledního biologického dítěte a dítětem svěřeným do PPPD. Jak uvádí Macela (2013), rozdíl mezi dítětem svěřeným do PPPD a nejmladším biologickým dítětem pěstounů by měl být minimálně 2-3 roky. Dále autor uvádí, že *„dětí v rodině mají být schopny pochopit smysl PPPD, zpravidla jsou toho schopny okolo 8 – 10 let věku“*. (Macela, 2013, s.2).

K předposlednímu bodu v uvedené charakteristice přechodných pěstounských rodin lze dodat, že je reálný pouze za značné podpory jak doprovázejících organizací, tak i Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a dalších subjektů, které mohou pěstounům nabídnout potřebnou podporu, péči a prevenci například před syndromem vyhoření. Je patrné, že výkon tohoto povolání klade na osobnost člověka velké nároky a je zdrojem výrazné a dlouhodobé psychické zátěže (hraniční, v krajních případech až extrémní) se kterou by se mělo v rámci přípravy a supervizí dostatečně pracovat.

OSPOD Královéhradeckého kraje mezi osobnostní předpoklady mimo jiné dále uvádí vyloučení patologie osobnosti, psychických poruch, členství v rizikové skupině či sektě (toto odhalení je velice náročné a spadá do kompetencí zkušeného psychologa), dostatečné intelektové schopnosti (mezi které jistě patří i emoční a sociální inteligence, viz výše), zralost, pravdivé uvědomění si svých předností a nedostatků, zpracovaná traumata z minulosti, připravenost dále se vzdělávat a

spolupracovat s odborníky a další předpoklady. (www.ospod.rk-kralovehradecky.cz).

Z výčtu je zřejmé, že najít ideálního pěstouna, který splňuje veškeré požadavky a předpoklady, je vesměs nemožné. Každý člověk v dnešní době se potýká se situacemi, které by mohly vést ke „kontraindikaci“, a proto je důležité, aby posouzení pěstounů odhalilo opravdu hraniční až patologické jevy, které by znemožňovaly péči o svěřené dítě a další povinnosti pěstouna, a případné další problematické okolnosti, které však zásadně nebrání v práci pěstouna.

Mimo osobnostní charakteristiky se v kritériích výběru pěstounů na přechodnou dobu nachází otázka rodinné situace, životního zabezpečení a bydlení, zdravotního stavu a především trestní bezúhonnosti (www.ospod.rk-kralovehradecky.cz).

Není pochyb o tom, a výše uvedená ilustrace požadavků a kritérií pro výběr žadatele o roli či profesi pěstouna to potvrzuje, že osobnost, resp. osoba pěstouna je významným prvkem komplexního systému PPPD a že zájemci by měli procházet náročným a objektivním výběrem, současně navazující přípravou (viz níže).

Z našeho pohledu vykazuje současná situace v této sféře řadu dílčích, někdy však zásadních problémů. Vidíme je v následujících okolnostech:

Zprvce, charakteristika a výčet kritérií, jak ji vymezuje MPSV (viz výše), je pouze orientační. Spíše topograficky a na obecné úrovni vymezuje základní předpoklady. Hlavní problém lze spatřovat v tom, že kritéria a požadavky neoperacionalizuje, nedefinuje jejich konkrétní podobu a požadovaný stupeň naplnění, natož nepodkročitelnou hranici. Jde spíše o relativně abstraktní formulaci požadavků, které však v reálné situaci posuzování žadatelů mohou být různými posuzovateli posouzeny s odlišným výsledkem. (Nicméně jako pozitivní lze na tomto výčtu ocenit fakt, že se kritéria nevztahují výlučně k osobnostním

charakteristikám, nýbrž i k parametrům osoby žadatele ve smyslu jejího sociálního, materiálního postavení aj.).

Zadruhé, uvedené ilustrativní příklady z praxe (např. OSPOD v Královéhradeckém kraji, viz výše) vypovídají o tom, že základní metodický pokyn rozhodujícího řídicího orgánu (MPSV) je v praxi poměrně individuálně obohacován o další specifická kritéria posuzování a výběru žadatelů. To je paradoxně pozitivní zjištění. Vypovídá o potřebě (v daném případě krajských pracovišť) obecná kritéria podrobněji konkretizovat či dokonce formulovat vlastní, vypovídá současně o jejich angažovanosti v daném směru. Na druhou stranu jde o zjištění negativní, neboť potvrzuje výhrady uvedené v prvním bodě (viz výše), svědčící o praktické nedostačivosti oficiálních požadavků na pěstouna.

Zatřetí, naše zmínka o tom, že nelze nalézt ideálního pěstouna, není pouhým povzdechnutím. Je závažná a zásadní. Představuje totiž imperativ definovat v souboru kritérií pro výběr žadatele na pozici pěstouna kritéria nepodkročitelná ve smyslu povinné podmínky jejich naplnění a kritéria, jejichž naplnění je sice žádoucí, avšak při jejich nesplnění je lze kompenzovat jinými kvalitami žadatele, případně očekávat, že (a to zejména ve sféře požadovaných specifických dovedností) jich lze dosáhnout cíleně zaměřeným následným rozvojem žadatele.

2.3 Příprava a průběžná školení pěstounů na přechodnou dobu

„Jednou z podmínek pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče je, že se žadatel o svěření dítěte do některé z forem náhradní rodinné péče účastní přípravy...“ (www.mpsv.cz). Tato příprava pěstounů na přechodnou dobu trvá 72 hodin (oproti pěstounům dlouhodobým a osvojitelům, jejichž příprava trvá „pouze“ 48 hodin). V praxi se setkáváme s tím, že část školení je pro přechodné i dlouhodobé pěstouny společné.

V rámci přípravy účastníci získají doplňující informace o profesi PPPD a mají příležitost a čas na to plně si uvědomit, jestli je tato práce pro ně doopravdy vhodná a jak je tato profese náročná. Není ojedinělé, že si žadatelé v průběhu školení uvědomí, že toto není jejich cesta, a z účasti odstoupí. *„Přípravu zprostředkovávají organizace, které mají pověření od krajských úřadů nebo Magistrátu hlavního města Prahy, nebo úřady samotné“ (Křišicová, 2015, s. 99).*

2.3.1 Obsah odborné přípravy

MPSV vydalo tématické okruhy, o které by se měli školitelé pěstounů opírat a promítat je do obsahové struktury svých rozvojových programů a školení (mimo PPPD sem patří i žadatelé o osvojení a „dlouhodobou“ pěstounskou péči). Jde o následující témata:

- *„sebepoznání fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem, jejich rodinného systému a sociálních kontaktů,*
- *poznání a naplňování práv a potřeb dítěte v náhradní rodinné péči,*
- *osvojení si spolupráce s dalšími odborníky,*
- *komunikace s dítětem a přístup k dítěti s vědomím jeho důstojnosti a lidských hodnot,*
- *rozvoj schopností a zájmů dítěte,*
- *uspokojení citových, vývojových, sociálních a vzdělávacích potřeb dítěte a péče o zdraví dítěte,*
- *styk dítěte v náhradní rodinné péči s rodiči a dalšími osobami blízkými,*
- *práce s dětmi žijícími v rodině žadatele.*

Příprava fyzických osob vhodných stát se pěstounem poskytujícím PPPD dále obsahuje tato témata:

- *dovednosti žadatelů potřebné pro spolupráci s rodinou dítěte,*
- *proces předání dítěte,*
- *obsah a forma pravidelného vyhodnocování situace dítěte“*
(www.mpsv.cz).

Příprava může probíhat formou individuální (zde je předmětem např. sebepoznání, osobní motivace a očekávání), nebo skupinovou (v níž jde např. o osvojování specifických dovedností v oblasti práv a povinností, náhradní rodinné péče, možné podpory a dalších znalostí).

Součástí přípravy by též měla být odborná příprava dětí žijících v rodině budoucích pěstounů na přechodnou dobu, která by měla být přiměřená věku dítěte, jeho schopnostem a možnostem.

2.3.2 Průběžná školené pěstounů na přechodnou dobu

Po zařazení do evidence pěstounů má pěstoun povinnost školit se i průběžně. Hodinová dotace pro toto školení na dvanáct měsíců je 24 hodin. Pěstoun většinou dostane nabídku pořádaných školení jeho doprovázející organizací, ale stejně tak má právo školení absolvovat i u jiné organizace.

24 hodin školení ročně je pro pěstouna povinné. Pokud se chce dál dovzdělávat, nabídek je celá řada. Cenu školení lze proplatit ze státního příspěvku na výkon pěstounské péče (48 000 Kč/ jeden rok), záleží však na dané doprovodné organizaci.

Např. společnost Dobrá rodina, která se věnuje ochraně a podpoře dětí, jež nemohou vyrůstat ve vlastní rodině (www.dobrarodina.cz), pořádá školení pro profesionální pěstouny po celé České republice. Uvádíme několik témat školení pro PPPD pořádaných Dobrou rodinou v roce 2016:

1. *„Syndrom CAN*
2. *Duševní onemocnění*
3. *Zvládání konfliktů v rodině*
4. *Romové zblízka*
5. *Křeslo pro hosta (hostem tohoto semináře bude MUDr. Rákos – bývalý ředitel kojeneckého ústavu v Aši)*
6. *Sdílení zkušeností“* (www.dobrarodina.cz).

Témata rozvoje pěstounů v rámci průběžného školení nejsou stanovena povinně jako v případě odborné přípravy (viz výše). Výběr témat je závislý především na aktuální potřebě pěstounů – jelikož je každé dítě jiné, pěstoun teprve v průběhu výkonu PPPD zjišťuje, co mu chybí, v jaké oblasti se potřebuje vzdělat. Dalším faktorem výběru je jednoznačně lektor. Ten by měl být především odborníkem na dané téma a znát cílovou skupinu, které přednáší.

Fakt, že výběr témat rozvoje v rámci průběžného školení vychází ze subjektivní potřeby pěstounů, má své dvě důležité stránky.

Zaprvé, pozitivní stránka spočívá v tom, že systém školení dokáže reagovat na potřeby a přání individuálních pěstounů, vychází jim vstříc. To určitě a oprávněně vyvolává u pěstounů pocit, že o jejich potřeby někdo projevuje zájem a je schopen je v tomto směru podpořit.

Zadruhé, negativní stránku lze vidět v tom, že neuvědomělá potřeba rozvoje či absence informací a dovedností na straně pěstounů ještě zdaleka neznamená, že v konkrétních případech neexistují potřeby dalšího rozvoje a školení objektivně. Domníváme se, že identifikace potřeb dalšího rozvoje by neměla stát pouze a jenom na subjektivních posouzení ze strany pěstounů, nýbrž současně by měly být definovány a specifikovány např. doprovázejícím orgánem, který na základě spolupráce s pěstouny dokáže objektivně posoudit konkrétní případy a vyvodit závěr o potřebách a cílech dalšího vzdělávání a rozvoje specifických dovedností.

Pokud jde o přípravu a průběžná školení PPPD jako samostatný prvek komplexního systému, není pochyb o jeho významnosti, užitečnosti a potřebnosti. Zejména vstupní odborná příprava svou obsahovou strukturou velmi dobře koresponduje s budoucími potřebami pěstounů a rozvíjí řadu jejich relevantních kompetencí. V případě následných

průběžných školení (24 hod./1 rok) jsme však často svědky jak upadajícího zájmu účastníků o svůj další rozvoj, tak odlišné úrovně profesionálního a odborného přístupu školitelů či lektorů programu. Jako příklad vysoce profesionálních a odpovědných lektorů bychom zde rádi uvedli PhDr. Mariku Kerekešovou a PhDr. Štefana Sarkőzyho, se kterými máme velmi pozitivní osobní zkušenost.

2.4 Cílová skupina dětí

Klíčovým článkem komplexního systému PPPD je vymezení skupiny dětí, o které pečuje pěstoun na přechodnou dobu.

2.4.1 Věk dětí

Výkon PPPD je zaměřen na děti bezprostředně po narození až po zletilost, tedy ve věku 0 – 18 let. Pěstouni by měli být připraveni na to, aby byli schopni přijímat děti různě staré. Jediná možná bariéra pro přijetí staršího dítěte je nejmladší biologické dítě v rodině (věkový rozdíl mezi dítětem v pěstounské péči a jejich biologickým dítětem by neměl být menší než šest). Dle průzkumu mezi pěstouny na přechodnou dobu, který organizoval LUMOS, bylo umístěno v PPPD nejvíce dětí ve věku 0 – 6 let (LUMOS, 2015).

2.4.2 Odkud děti přicházejí

Děti určené a postoupené do systému PPPD pocházejí takřikajíc z velmi rozmanitých „zdrojů“. Nejčastěji jde o následující:

- Porodnice. V tomto případě jde především o děti odložené v Babyboxu a o novorozence, kterých se jejich matka zřekla.
- Ústavní péče (kojenecké ústavy, dětské domovy, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc). Momentálně dochází k transformaci systému péče o děti, a proto je žádoucí, aby pokud možno děti ústavní péči „obešly“ a dostaly se přímo k pěstounům na přechodnou dobu. Můžeme se však setkat i s dětmi z neúspěšné formy náhradní rodinné péče.

- Dysfunkční rodina. Tato skupina dětí pro PPPD je nejširší. Např. Gabriel a Novák (2008) uvádějí některé konkrétní a velmi časté situace a důvody, které vedou k zařazení dětí do PPPD. Jde o následující:
  - Děti, které mají vlastní biologickou rodinu či alespoň jednoho z rodičů, kteří se však o dítě z vážných důvodů nemohou plnohodnotně postarat po určitou dobu.
  - Děti mladých, nezralých matek, které zatím nejsou schopny plnit rodičovskou roli (zde je možnost mít v PPPD i samotnou nezletilou matku, záleží však na možnostech a schopnostech pěstounů, neboť tyto případy jsou velice komplikované).
  - Děti drogově závislých matek, které potřebují určitý čas na léčení své závislosti.
  - Děti žijící v rodině dlouhodobě nefunkční (domácí násilí, zneužívání, psychické/fyzické týrání, apod.).
  - Děti, jejichž rodina je dlouhodobě vážně ohrožena pobytem jednoho či obou rodičů ve výkonu trestu. (Jde především o děti recidivistů. Zde je však třeba v rozhodování o předání dítěte do PPPD velké obezřetnosti, především proto, aby nedocházelo k opakovanému pobytu v rodině přechodných pěstounů. Je pak namístě zhodnotit vhodnost PPPD a zvážit možnost preferovat svěření dítěte do péče „klasického“ pěstouna.).
  - Děti, které náhle onemocní závažnou nemocí a jejichž rodina tuto zátěž dočasně nezvládá.

- Děti vykazující masivní a dlouhodobější poruchy chování (Toto však klade opravdu velkou zátěž na pěstouny, především v oblasti psychické odolnosti a odborných znalostí.).
- Děti, které jsou vráceny z neúspěšné formy náhradní rodinné péče (dále NRP). Zde je však rovněž nutné posoudit vhodnost PPPD, jelikož ve většině případů je zapotřebí „neutrálního prostředí“. A tím je spíše ústavní zařízení než další rodina, která by byla opět přechodnou. (Gabriel, Novák, 2008).

Rozdílné charakteristiky prostředí a situací, z nichž děti přicházejí do PPPD, představují škálu rozdílných determinant, které ovlivňují individuální komplexní (psychický i fyzický) stav konkrétního dítěte. Tato rozdílnost přirozeně klade vysoké nároky na pěstouna. Domníváme se, že jde zejména o nároky v následujících oblastech:

- Ve sféře znalostí a informací.

Vzhledem k tomu, že pěstoun si dítě do péče nevybírá, nýbrž je mu přiděleno, musí být odborně připraven na všechny, tj. i specifické či výjimečné případy dětí. Škála jeho potřebných znalostí a informací se tím významně rozšiřuje.

- Ve sféře dovedností.

Analogicky, rozdílné případy vyžadují zvládat širokou škálu i specifických dovedností, o jejichž využití rozhoduje konkrétní případ dítěte.

- V přístupu k dítěti.

Pěstoun musí ve své praxi kompetentně posoudit individuální případ dítěte a jeho situaci, návazně pak volit a uplatňovat odpovídající přístup k dítěti. Naplnění požadavku flexibility v přístupu k dítěti je zároveň výrazem odborné kompetence pěstouna.

2.4.3 Kam děti odcházejí

PPPD je péče na omezenou dobu, maximálně na jeden rok. Před uplynutím této doby se řeší otázka či problém, co dále s dítětem.

Jak vyplynulo z výzkumu organizace LUMOS (2015), řešení je následující:

- nejvíce dětí odchází do osvojení/adopce (47,1%),
- 25,7% dětí odchází do dlouhodobé pěstounské péče, včetně pěstounské péče u příbuzných,
- další variantou je návrat do biologické rodiny (14,9%),
- péče v širší rodině (8,0%),
- adopce/osvojení do zahraničí (1,9%),
- dětský domov/kojenecký ústav (1,5%).
- velmi diskutované téma „putování dětí od přechodných pěstounů k dalším přechodným pěstounům“ vyvrátil fakt, že k dalším pěstounům na přechodnou dobu podle zmíněného výzkumu šlo pouze 0,8 % dětí.
- Dalším pozitivním zjištěním je, že do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (např. Klokánek), neodešlo v roce 2015 z PPPD ani jedno dítě (LUMOS,2015).

2.4.4 Děti se speciálními potřebami

I do PPPD jsou umísťovány děti, které mají tzv. diagnostikovanou nějakou speciální potřebu. V systému PPPD se můžeme setkat s dětmi s CAN syndromem, abstinenčními příznaky, ADHD/ADD, syndromem FAS, zdravotním postižením, chronickým onemocněním, specifickými poruchami učení a chování a dalšími. Jelikož bývají některá psychiatrická onemocnění a mentální postižení diagnostikována až v pozdějším věku dítěte, setkávají se s nimi především pěstouni, přijímající starší děti.

Z výše uvedeného výzkumu organizace LUMOS vyšlo najevo, že z dotazovaných osob má zkušenost s dítětem se speciální potřebou 36 % pěstounů na přechodnou dobu, což je poměrně vysoké číslo. Nejčastěji byly uváděny abstinenční příznaky, které zaznamenalo až 11% dotazovaných pěstounů. Jelikož je speciálních potřeb opravdu velká řada a dopředu není nikdo schopen říct, s jakými dětmi přijdete do styku, není ani v možnostech pěstouny připravit na veškerou plejádu problémů a specifických potřeb, které je mohou v praxi potkat. Zde pak vystupuje do popředí jako významné průběžné školení (viz výše), které se může na některé specifické problémy zaměřit.

Dále se v tomtéž výzkumu zjišťovalo, kolik pěstounů využilo nějakou formu rehabilitace s umístěnými dětmi se speciálními potřebami. „Plných 44% pěstounů uvedlo, že mělo v péči alespoň jedno dítě, v jehož případě byla nutná nějaká forma rehabilitace, terapie, léčby“. (LUMOS, 2015, s. 17). Řada pěstounů má již zkušenosti s Vojtovou metodou, Bobath konceptem, logopedickou intervencí, psychologickou i psychiatrickou péčí, pravidelnou medikací dítěte.

Děti, které potřebují určitou formu rehabilitace, terapie či léčby jsou umísťovány jak do ústavní péče, tak i do péče pěstounů na přechodnou dobu. Výhodám a nevýhodám PPPD se podrobněji věnujeme ve 3. kapitole této práce. Nicméně v souvislosti se speciálními potřebami dětí bychom zde rádi uvedli zkušenost, že pěstouni mají určitě větší šanci a více času se v tomto ohledu dítěti věnovat, najít vhodnou formu rehabilitace či jiné potřebné podpory, pravidelně na ni docházet či ji sami průběžně poskytovat, než pracovníci v ústavní péči.

2.5 Proces pěstounské péče na přechodnou dobu

Celým procesem PPPD, tedy od vytipování dítěte do PPPD, určení pěstounů, zařazení do pěstounské péče přes průběh pěstounské péče a další spolupráci s relevantními institucemi až k finálnímu předání dítěte do navazující péče se zabývá řada subjektů. Přitom je žádoucí, aby

jejich spolupráce byla pozitivní a zejména ve prospěch dítěte. Mezi rozhodující subjekty a instituce v tomto procesu patří:

- Odbor sociálně právní ochrany dětí obecního úřadu s rozšířenou působností (OSPOD)
- Krajský úřad (KÚ), v Praze Magistrát hlavního města Prahy (MHMP)
- Soud
- Pěstouni na přechodnou dobu a jejich doprovázející organizace.

Jakmile je pěstoun zařazen do evidence pěstounů, má povinnost do třiceti dnů uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče s úřadem nebo neziskovou organizací, která má pověření pěstouny doprovázet. Poté už jen čekají na zahájení celého procesu.

2.5.1 Vytipování dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu

První fází tohoto procesu je „vytipování“ dítěte sociálním pracovníkem OSPODu. Často jde o novorozence, kdy se ho matka vzdá. V tomto případě nic nebrání umístění dítěte k pěstounům na přechodnou dobu. V zákonu č. 359/1999 Sb. v §6 jsou dále definované případy, ve kterých se dítě může dostat k pěstounům na přechodnou dobu z rodiny (například pokud jejich rodiče zemřeli, pokud na nich byl spáchán trestný čin, pokud rodiče neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti – více v uvedeném paragrafu). Dále může dojít k situaci, kdy je neodkladné z rodiny dítě odebrat – vždy by se mělo jednat o krajní řešení, až když už jsou méně invazivní možnosti prodiskutovány. Případy, kdy lze dítě z rodiny odebrat jsou rovněž podrobněji popsány v § 13a, odst. 2. (zákon č. 359/1999 Sb.). Též je možné dítě umístit do PPPD po domluvě s rodiči – např. když se matka rozhodne léčit ze závislosti atd. Případů indikace pro zařazení dítěte do PPPD je celá řada. Vždy je ale nutné dopředu zvážit vhodnost daného dítěte právě pro PPPD. Jelikož jde o péči maximálně na jeden rok, je nutné kompetentně posoudit, zda je šance na to, aby se původní situace dítěte,

která je důvodem k úvahám o jeho zařazení do PPPD , během trvání PPPD změnila.

Pokud již sociální pracovník OSPODu ví o dítěti vhodném pro pěstounskou péči na přechodnou dobu (dítě je vytipováno) a v evidenci jsou vhodní pěstouni, vydá návrh na umístění do PPPD na základě předběžného opatření, o kterém musí rozhodnout soud.

2.5.2 Dítě v pěstounské péči na přechodnou dobu

Jakmile dojde k umístění dítěte do PPPD, dochází k tomu, co bychom mohli nazvat „sžívání celé přechodné rodiny“. V této fázi dochází k intenzivní spolupráci a komunikaci především mezi OSPODem dítěte, OSPODem pěstounů a, pokud zde hraje roli biologická matka, tak i její sociální pracovníci OSPODu. Soud má povinnost každé tři měsíce projednat aktuální situaci a posoudit, jestli důvod pobytu dítěte u přechodných pěstounů stále trvá. Pokud se jedná o případ, kdy se matka vzdala svého dítěte, je třeba ze zákona respektovat lhůtu šesti týdnů, v níž matka může své rozhodnutí vzdát se dítěte vzít zpět.

2.5.3 Poradní sbor

V době, kdy je dítě umístěné v PPPD, by se mělo intenzivně pracovat na budoucnosti daného dítěte (možnosti jsou uvedené v části 2.4.3, viz výše). Poté dochází k poradnímu sboru krajského úřadu pro náhradní rodinnou péči, kde je daná situace projednána. Pokud je například dítě vhodné do osvojení, vytipují se vhodní osvojitelé, osloví se a pokud souhlasí, dochází k pomalému předávání a podobně (vždy záleží na individuálním případě – jinak bude probíhat proces, pokud se bude dítě vracet k biologickým rodičům, pokud dítě půjde do mezinárodní adopce atd.). V každém případě rozhodování poradního sboru je velmi zásadní, neboť určuje další osud a vývoj situace konkrétního dítěte. Mělo by tedy být výsostně odpovědné a kompetentní.

2.5.4 Finální předání dítěte do následné péče

Finální předání dítěte z PPPD by mělo být především pozvolným procesem, kdy „noví pečující“ procházejí s dítětem důležitým procesem adaptace. Změna by měla být pro dítě co nejméně znatelná, se starším dítětem dokonce projednána podle jeho schopností a znalostí. V ideálním případě by mělo docházet k dlouhodobější spolupráci přechodných pěstounů (od kterých se toho lze v tomto momentu dost co naučit) a „nových“ pečujících (biologičtí rodiče, osvojitelé, pěstouni).

Po předání by měli mít přechodní pěstouni čas na „regeneraci“, aby byli dostatečně schopni ve výkonu tak náročné práce pokračovat. Trvání této regenerační fáze je velmi individuální a odráží se v ní například náročnost práce s předchozím dítětem a „nabídka“ dalších vhodných dětí do péče ze strany OSPODu. Není ojedinělé, že se i po předání dítěte jeho přechodný pěstoun s „novými rodiči“ kontaktuje a schází, což je rozhodně vzhledem k dítěti žádoucí.

2.6 Otázka financování pěstounské péče na přechodnou dobu

Uvedli jsme, že ekonomické aspekty a souvislosti PPPD představují nikoliv nepodstatné okolnosti fungování celého systému PPPD, a to jak z pohledu pěstounů, tak z pohledu státu.

Nárok na finanční ohodnocení získává pěstoun v té chvíli, pokud je zařazen do evidence pěstounů. Finanční ohodnocení zahrnuje jednak státní příspěvek na výkon pěstounské péče, jednak specifické dávky pěstounské péče a jednak dávky, o něž může pěstoun požádat a které nejsou nárokové.

2.6.1 Státní příspěvek na výkon pěstounské péče

Podle novely zákona č. 401/2012 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., státní příspěvek na výkon pěstounské péče činí 48 000 Kč za kalendářní rok (§ 47d, novela zákona č. 401/2012). Tato částka je určena na pokrytí nákladů, které jsou

spojeny s vykonáváním této profese. Státní příspěvek lze získat pouze na základě uzavření dohody o výkonu pěstounské péče nebo na základě vydání správního rozhodnutí. Nárok na něj má obecní úřad obce s rozšířenou působností, obecní úřad, krajský úřad, nebo pověřená osoba, která uzavřela dohodu o výkonu pěstounské péče podle § 47b (§ 47d, novela zákona č. 401/2012). Toto usnesení je společné jak pro klasickou pěstounskou péči, tak i pro pěstouny na přechodnou dobu. „O přiznání státního příspěvku na výkon pěstounské péče rozhoduje krajská pobočka Úřadu práce, v jejímž obvodu se nachází sídlo nebo místo trvalého pobytu žadatele“ (§ 47d, novela 401/2012).

2.6.2 Okruh dávek pěstounské péče

Dávkami pěstounské péče na přechodnou dobu podle § 47e novely zákona č. 401/2012 jsou:

- a) příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
- b) odměna pěstouna na přechodnou dobu
- c) rodičovský příspěvek

Ad a) Tento příspěvek je vyměřený podle věku svěřeného dítěte a podle stupně závislosti (I. – IV.). Jeho odlišnou výši shrnuje tabulka č.1. Pěstoun na něj má právo až po pravomocném rozhodnutí Krajského úřadu (tj. moment, kdy je žadatel zařazen do evidence pěstounů).

Tab.č. 1 Příspěvky na úhradu potřeb dítěte

Věk dítěte	Závislost I.stupně	Závislost II.stupně	Závislost III.stupně	Závislost IV.stupně
	Kč	Kč	Kč	Kč
Do 6 let	4 650	5 550	5 900	6 400
6 – 12 let	5 650	6 800	7 250	7 850
12 – 18 let	6 450	7 800	8 300	8 700
18 – 26 let	6 750	8 100	8 600	9 000

(§ 47f novela zákona 401/2012).

Ad b) Pěstounovi na přechodnou dobu připadá odměna i v případě, že momentálně nepečuje o svěřené dítě (je tedy v evidenci pěstounů a je „volný“). Nárok na odměnu má pěstoun po pravomocném rozhodnutí KÚ. Výše odměny v tomto případě činí 20 000 Kč/ měs., poskytuje ji krajská pobočka Úřadu práce a je zdanitelná. (§ 47j novela zákona č. 401/2012 Sb.).

Tato odměna pěstouna náleží pouze jedné pečující osobě, i když jsou v evidenci pěstounů oba z manželského páru. A to v případě, že pěstoun nepečuje v dané období ani o jedno dítě a je pouze veden v evidenci, tak i v případě, že pečuje například o tři sourozence (počet svěřených dětí tedy nemá na odměnu pěstouna vliv).

Ad c) Přechodní pěstouni, kteří pečují o dítě do věku čtyř let, mají rovněž právo na pobírání rodičovského příspěvku. Ten od roku 2012 činí maximálně 220 000 Kč nezávisle na době pobírání, maximální částka na měsíc je 11 500 Kč. Je vyměřena podle platu u předchozího zaměstnání (u PPPD to v praxi znamená, že si pěstoun sám volí částku, která mu dobu, kdy pečuje o dítě, náleží. Musí ale počítat s tím, že ten, kdo bude o dítě pečovat následně po péči u přechodných pěstounů, nemá nárok na další balíček 220 000 Kč, nýbrž musí pokračovat v již „načatém“ balíčku po přechodném pěstounovi).

Tento fakt je velmi diskutovaný. Může totiž svádět některé pěstouny k tomu, aby si nastavili hranici věku dítěte do čtyř let (což některé kraje povolují bez udání závažných důvodů – například již zmíněný věk nejmladších biologických dětí žijících v rodině a podobně).

MPSV připravilo návrh novely o státní sociální podpoře, který by měl zrušit nárok pěstounů na přechodnou dobu na rodičovský příspěvek. Pokud dojde k přijetí této novely, určitě to bude znamenat krok vpřed pro PPPD. V důsledku této změny může totiž dojít k vyloučení osob, které motivuje právě tento příspěvek, nikoliv práce s dětmi a děti

vyžadující péči. Jistě to však může vést k bouřlivým diskuzím především ze strany pěstounů, motivovaných právě tímto benefitem.

Mimo zmíněné dávky má pěstoun na přechodnou dobu možnost podat žádost o další příspěvky, které jsou však nenárokové. A to pouze po vydání usnesení o předběžném opatření (podrobněji viz § 32 odst. 1 zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění ve znění pozdějších předpisů.

Mezi tyto dávky patří:

- a) peněžitá pomoc v mateřství
- b) přídavky na dítě

2.7 Legislativní zakotvené pěstounské péče na přechodnou dobu

Komplexní systém PPPD je legislativně upravován řadou zákonů a právních předpisů. Jejich východiskem je mezinárodní dokument Úmluva o právech dítěte.

Mezi rozhodující právní normy, které upravují a formují PPPD v České republice patří:

- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí
- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře
- Zákon č. 134/2006 Sb., o sociálně právní ochraně dětí – novela (Úprava zákonu č. 359/1999 Sb., 1. zavedení institutu PPPD do našeho právního systému.)
- Zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník
- Zákon č. 401/2012 Sb., o sociálně právní ochraně dětí – novela.

Podrobnější rozbor těchto dokumentů není předmětem této práce. Uvedený přehled však představuje rozhodující základní regulační rámec a východiska, v němž a skrze něj se pojem PPPD v každodenní praxi naplňuje a především konkretizuje.

Jestliže jsme v úvodu této druhé kapitoly práce uvedli, že pojem PPPD je třeba chápat jako pojem vrstevnatý a komplexní a že jej lze chápat rovněž jako systém vnitřně propojených a současně relativně samostatných prvků či článků, z nichž každý sehrává svoji důležitou a nezastupitelnou roli, a kdy nepřiměřené zdůrazňování a zohledňování některého z nich jde na úkor ostatních, pak jejich identifikace a výše uvedený nástin si kladl za cíl tento pohled a pojetí přístupu k problematice PPPD podpořit.

Jestliže tento systém spolu s Bertalanffym (1972) zároveň chápeme jako systém otevřený, tj. především dynamický a přístupný změnám a vývoji (viz výše), pak s odkazem na téhož autora můžeme konstatovat, že kvalita systému je dána kvalitou jeho nejslabšího článku. Tato myšlenka v sobě zahrnuje permanentní úkol – stále usilovat o zlepšování každého článku systému, a to samostatně i v souvislostech s dalšími.

3 Přednosti a nedostatky profesionalizace pěstounské péče

Jako vše a vždy i systém PPPD právě proto, že je komplexní, zahrnuje v sobě řadu předností, jakož i nedostatků.

3.1 Přednosti pěstounské péče na přechodnou dobu

Černá (2012) pro Amalthea o. s. uvádí ve své práci tyto přednosti a výhody PPPD:

„- dítě má možnost připoutat se k pěstounům, mít nablízku stálou pečující osobu, (i když právě tento moment může být našeho názoru sporný – pozn. A. Z.)

- dítě neztrácí rodinný model,

- dítě má plnou pozornost a péči

(a to i v situaci, kdy zažilo trauma a potřebuje pomoc akutně),

- díky stálé a intenzivní péči o dítě pěstouni mohou dobře rozpoznávat, co dítě potřebuje, na co reaguje, co funguje, na co si dát pozor – co nedělat atd... a to potom předat rodičům, dlouhodobým pěstounům, osvojitelům“. (Černá, 2012, s.17)

Je zřejmé, že výchova dítěte ve funkční rodině významně převyšuje ústavní péči v mnoha ohledech a rovinách. Zejména v raných fázích bio-psycho-sociálního vývoje osobnosti jedince (Mikšík, 2007) se jakékoliv negativní či dokonce patologické determinanty prosazují mnohem vehementněji než v pozdějších fázích. Vývoj v rodině, byť přechodné, však umožňuje vytvářet a nabízet dítěti láskyplné, podněcující a rozvojetvorné rodinné prostředí s pečující osobou, prostředí, kterého ani v sebelepším ústavním zařízení nemůžeme docílit, neboť tam např., jak uvádí Vágnerová (2012), i mazlení a tělesné doteky (jako projev láskyplného vztahu) mohou být považovány za nevhodné a nepříjemné.

PPPD zahrnuje i další výhody, přednosti:

- menší finanční náročnost. Průměrné náklady na jedno dítě v ústavní péči činí více než 40 000 Kč měsíčně. V kojeneckém ústavu představují průměrnou částku 47 500 Kč měsíčně, v dětském domově 32 000 Kč měsíčně (Macela, 2014). Tyto částky jsou zřetelně vyšší, než náklady na PPPD.

- dítě zná svou minulost. To je významný faktor posilující identitu dítěte. V PPPD dochází k dokumentaci dítěte, která je jednoznačně intenzivnější než v ústavní péči (fotografie, možnost psát deník, knihu života,...). Pokud bude mít v budoucnu dítě touhu setkat se s někým, kdo o něj intenzivně pečoval v nejranějším dětství, může.

3.2 Nedostatky pěstounské péče na přechodnou dobu

Středisko náhradní rodinné péče provedlo výzkum mezi pěstouny na přechodnou dobu. Výsledkem byla identifikace řady nedostatků systému PPPD, jak je vnímají samotní aktéři PPPD. Jde o následující:

- nesprávná motivace žadatelů o tuto formu péče,
- nekvalitní příprava,
- nízký věk dětí žijících v rodině pěstounů,
- nesprávný odhad vlastních sil a možností pěstounské rodiny,
- nesprávné odborné posouzení žadatelů o tuto formu péče,
- nedostatek času na péči o sebe, rodinu, partnerský vztah.
- v případě nezletilých matek nebo dětí na prahu dospělosti není dořešena legislativa,
- chybí nastavení služeb, které by na PPPD volně navazovaly. (Vávrová, 2014).

Nesprávná motivace žadatelů může souviset s nesprávným odborným posouzením žadatelů o tuto formu péče. Motivace žadatelů a jejich posouzení by měl mít na starost odborník, který je schopen odhalit

motivaci, která by mohla mít negativní vliv na svěřené děti, resp. na požadovanou kvalitu poskytované péče. Tento odborník by měl být kompetentní objektivně posoudit i dostatek sil a možností dané pěstounské rodiny, neboť nesmíme zapomínat na to, že jde o rodinu jako celek a nikoliv pouze o žadatelku nebo žadatele.

Příprava pěstounů by se měla rámcově odvíjet od metodiky vydané MPSV (viz výše), ale zpravidla se liší kraj od kraje. V některých krajích dokonce přípravu zajišťuje více subjektů, což může vést k tomu, že kvalita různých setkání je pokaždé jiná a odráží se tak na celkové úrovni informovanosti a připravenosti žadatelů (Křišicová, 2015).

Věk dětí žijících v rodině pěstounů je velmi diskutovaným tématem. (Viz výše, Macela 2013). Toto číslo je však pouze orientační, vždy záleží na konkrétním případě, nicméně je velmi důležité sledovat, jak na střídání dětí v rodině biologické děti reagují. Zde je určitě dostatek prostoru pro práci psychologů a OSPODu, protože pouze funkční rodina může být dobrou a kvalitní rodinou pěstounskou.

Pěstouni by měli být rozhodně motivováni k péči o sebe, rodinu a partnerský vztah a mít v této oblasti možnost podpory zvenčí. Duševní a fyzické zdraví pěstouna, dostatek času a společných aktivit s rodinou a péče o partnerský vztah můžeme chápat jako jakési základní pilíře – když nám jeden z nich nebude fungovat, „stavba“ nám může „spadnout“. Je tedy nutné si plně uvědomit důležitost těchto pilířů a aktivně na nich s pěstouny pracovat.

V případě nezletilých matek lze do PPPD přijmout i ji, vždy záleží na příslušném KÚ a samotných pěstounech.

Ve zmíněném výzkumu Střediska náhradní rodinné péče pěstouni na přechodnou dobu dále odpovídali na otázku, jaké změny ke zlepšení by rádi přivítali. Výběrově jde o následující:

- změna postoje společnosti,

- větší informovanost všech odborníků, ale i širší veřejnosti,
- vytvoření praktické příručky ošetřující konkrétní situace,
- mantinely sanace biologické rodiny s ohledem na zájem dítěte,
- urychlení soudních řízení,
- zkvalitnění služeb pro pěstounské rodiny,
- zřízení SOS linky s nepřetržitým provozem, což by mohlo pěstounům zajistit podporu a posílit jistotu, že na to nejsou sami. (Vávrová, 2014).

Tyto podněty ke zlepšení fungování systému PPPD můžeme chápat současně jako stávající nedostatky vnímané samotnými pěstouny, se kterými lze perspektivně něco dělat.

Černá ve svém příspěvku Zkušenosti s PPPD z pohledu doprovázející služby pro pěstounskou rodinu na přechodnou dobu mimo jiné uvádí nedostatek dlouhodobých rodin, ze kterých bylo možné vybírat pro dítě tu nejlepší rodinu (Černá, 2012).

Do PPPD by měly jít pouze děti, kde je vysoká pravděpodobnost, že se pro ně následně najde vhodná rodina (ať už biologická s vyřešenou situací kvůli které je dítě v PPPD, nebo rodina náhradní). Bohužel se stále setkáváme s dětmi, o kterých se mluví jako o „neumístitelných“. Tyto děti nejsou vhodnými adepty pro pěstounskou péči na přechodnou dobu, jelikož se tím jejich problematická situace nevyřeší, maximálně se oddálí o jeden rok.

Identifikace nedostatků systému PPPD, z nichž některé jsme uvedli pro ilustraci, je pro fungování celého systému a jeho optimalizaci velmi důležitá. Nejde vždy o pouhou kritiku jako takovou, nýbrž o řadu produktivních podnětů ve prospěch věci. Jde o to, že tyto podněty jsou konkrétní a věcné.

Vedle nich se však objevuje (a bohužel často i v médiích) řada negativních a paušálních hodnotících soudů o PPPD jako celku. Často

pramení z neinformovanosti a neodbornosti těch, kteří je hlásají, případně jsou výrazem subjektivního negativního postoje autora. Jako příklad lze uvést stanovisko Čerňanské, která PPPD hodnotí jako „přehazování si dítěte jako horkého bramboru“, jako dobře zaplacený obchod, atd. (Čerňanská, 2015). Je patrné, že tento výrok tím, že je medializován, může negativně ovlivňovat postoje širší veřejnosti k problematice PPPD.

Máme-li shrnout téma předností a nedostatků PPPD, pak lze konstatovat, že:

Zaprvé: rozhodující předností systému PPPD je to, že představuje dočasnou alternativu podmínek pro (řečeno ve shodě s Mikšíkem, 2007) zdravý bio-psycho-sociální rozvoj osobnosti dítěte, a to v řadě i dílčích ohledů.

Zadruhé: Během trvání PPPD lze kompetentně uvažovat, hledat a řešit další perspektivy konkrétního dítěte a usilovat o jeho další a návazný optimální vývoj.

Zatřetí: identifikované nedostatky stávajícího systému PPPD jsou především konstruktivními podněty ke zlepšení. Jejich zakrývání či bagatelizace by paradoxně celému systému škodila.

II. Praktická část

V předchozí části práce jsme usilovali o vymezení pojmu PPPD a prezentovali ho jako komplexní otevřený systém. Tato část práce shrnuje naše poznatky získané v rámci sledování fungování jedné pěstounské rodiny. Představuje deskriptivní případovou studii, která na základě rozboru konkrétních případů péče o svěřené děti v rámci jedné pěstounské rodiny usiluje o vyvození závěrů, jež z této případové studie vyplývají a mohly by být dílčím podnětem k dalším úvahám či opatřením vedoucích k optimalizaci fungování PPPD.

4 Empirické šetření

Hendl (2005) uvádí pět typů případových studií, rozlišených podle objektu sledovaného případu a předmětu, na nějž je zaměřena pozornost. Jde o následující typy:

„1. Osobní případová studie.

2. Studie komunity.

3. Studium sociálních skupin.

4. Studium organizací a institucí.

5. Zkoumání událostí, rolí a vztahů“ (Hendl, 2005, s. 105).

V našem empirickém šetření jde o případovou studii, jejímž objektem je rodina pěstounů jakožto „přirozená sociální skupina“ a jejímž předmětem je fungování PPPD ve smyslu projevovaných a uvnitř rodiny reflektovaných „událostí, rolí a vztahů“.

4.1 Cíl šetření

Cílem šetření bylo získat vhled do situace fungování PPPD v jedné pěstounské rodině a zjistit, jak PPPD vnímají a reflektují členové této rodiny. Současně cílem šetření bylo identifikovat podněty ke zlepšení fungování systému PPPD.

Šetření probíhalo u jedné vybrané rodiny pěstounů na přechodnou dobu a týkalo se případů všech dětí, které touto rodinou „prošly“. Probíhalo od doby, kdy se pěstouni připravovali na zařazení do evidence pěstounů a od umístění prvního dítěte (2013) do března 2016. Realizátorkou šetření byla biologická dcera zkoumané pěstounky, autorka této práce.

4.2 Předmět šetření

Předmětem tohoto šetření bylo fungování pěstounské péče na přechodnou dobu v praxi, resp. reflexe fungování PPPD jejími účastníky.

Pojem „fungování PPPD“ je velmi obecný. Proto jsme jej pro potřeby našeho šetření konkretizovali tím, že jsme určili jeho dílčí významové kategorie, které předmět našeho šetření specifikují. Definování těchto kategorií a kategoriálního mělo pro nás funkci ve shodě s Hendlem (2005: *„Kategoriální systémy slouží k provádění redukce dat. Využívají se při kódování záznamů rozhovorů, pozorování nebo dokumentů“* (Hendl, 2005, s. 211).

Vůči těmto kategoriím jsme realizovali šetření. Část kategorií byla určena předem, nicméně vlivem procesu šetření došlo k jejich drobným úpravám, výměně a dalším operacím, které jsou běžnou praxí při kvalitativním šetření.

Určené kategorie upřesnily „terč“ našeho šetření i systém evidence získaných údajů. Šlo o následující významové kategorie pojmu fungování PPPD:

- a) Celková atmosféra v rodině
- b) Pociťovaná síla/ únava členů rodiny
- c) Soulad či rozpor v postojích při výchově a péči o svěřené děti
- d) Spokojenost na úrovni partnerského života mezi pěstouny
- e) Pocit „domova“ biologických dětí

f) Soulad potřeb a skutečné podpory ze strany doprovázející organizace pěstounů.

I když tyto kategorie určené pro potřeby našeho šetření upřesňují obecný pojem „fungování PPPD“, jsou stále ještě velmi obecné. Jsou sice nástrojem třídění výskytu sledovaných jevů a zaznamenávání jejich projevů, nicméně vyžadují hlubší obsahovou konkretizaci.

4.3 Metody šetření

Metody šetření lze rozdělit do dvou okruhů:

- a) metody sběru a evidence dat kvalitativního šetření a
- b) metody analýzy a interpretace získaných údajů.

Metodami sběru dat pro nás byly ve shodě s Gavorou (2008):

- 1. „Pozorování,
- 2. Interview“ (Gavora, 2008, s. 190).

4.3.1 Pozorování

„Pozorování je jistě nejznámějším a nejstarším způsobem, jakým se člověk dozvídá o světě kolem sebe. ...patří k nejzákladnějším technikám sběru dat“. (Ferjenčík, 2010, s.151).

Pozorování je vždy selektivní a plánovité, přičemž jeho *„plánovitost a organizovanost se nejzřetelněji projevuje v tom, ... co a jak pozorovat“.* (tamtéž, s.151).

Předmět našeho pozorování (tedy určení toho „co“ pozorovat) byl vymezen souborem kategorií pozorování, které korespondovaly s výše definovanými kategoriemi (a-g) fungování PPPD ve sledované rodině. Šlo o tzv. molární přístup, v němž *„se již nedíváme na věci a události mikroskopicky, ale kategorie pozorování vybíráme tak, abychom do nich umísťovali rozsahem větší a komplexnější jednotky pozorování. Jednotkou pozorování zde již nebude jednoduchý obvykle i časově*

krátce trvající úkon, ale celá série úkonů, vytvářející nějakou specifickou kvalitu... “. (Ferjenčík, 2010, s. 153).

Ve shodě s Ferjenčíkem (2010), jsme v průběhu šetření realizovali souběžně dva typy pozorování.

a) nestrukturované pozorování

Podstata nestrukturovaného pozorování, resp. izomorfní deskripce, spočívá v tom, že „*pozorovatel se snaží zaznamenávat celý pozorovaný tok chování ve všech jeho projevech a přirozené následnosti. ... cílem je zrcadlit – co nejvěrněji reprodukovat – chování v téže podobě, jak se v originálu vyskytlo*“. (Ferjenčík, 2010, s. 154). Výsledkem těchto pozorování je vyprávěcí (narativní) popis pozorovaného jevu. Součástí takového popisu je i charakteristika kontextu, v němž děj a chování probíhá, jakož i komplexnost výsledného obrazu. Výsledky nestrukturovaného pozorování uvádíme v části 5.1 a 5.2 této práce.

b) strukturované pozorování

Podstata strukturovaného pozorování, resp. reduktivní deskripce, spočívá v tom, že jeho obsah i organizace jsou pro daný případ standardizovány, zejména jsou určeny: pozorovací kategorie (sycené jednotkami pozorování), plán pozorování, který vymezuje kdy, kde a za jakých okolností pozorování proběhne, a časová organizace pozorování, tj. jak dlouho a jak často se pozorování realizuje. (Odehnal, 1986; Kerlinger, 1972). „*Zde již pozorovatel nezapisuje chronologicky jednotlivé jevy a události v jejich specifické podobě, ale vyznačuje je do předem připravených formulářů, schémat s připravenými kategoriemi (typy) chování*“. (Ferjenčík, 2010, s. 156). Popis šetření i výsledky strukturovaného pozorování uvádíme v části 5.2.

Jelikož jako autorka této práce jsem zároveň součástí zkoumané rodiny, šlo o pozorování zúčastněné. Byla jsem přítomna u většiny zásadních událostí, které tvoří obsah a předmět šetření (přijetí dítěte do rodiny,

loučení,...), dále tři školení pro pěstouny - jedno v období přípravy, jedna povinná skupinová supervize, jedno doplňkové školení) atd. Bylo proto poměrně náročné jednak obstát v roli nezaujatého pozorovatele a být objektivní, jednak si uvědomovat a kontrolovat s ohledem na zjištěné výsledky fakt, že jako pozorovatel jsem byla současně spoluaktérem a podílela se (třeba neuvědoměle) na ovlivňování struktury a obsahu reálných dějů. Paradoxně výhodou tohoto postavení byl fakt, že jsem nebyla okolím vnímána jako vnější cizí element, a tak projevy a podobu sledovaných dějů a situací lze posuzovat jako velmi autentické.

4.3.2 Interview

S ohledem na cíl našeho šetření jsme využili metodu polostrukturovaného interview. To proto, abychom:

- a) rozšířili objem informací získaných pozorováním, zejm. o osobní reflexi účastníků fungování PPPD ve sledované rodině.
- b) upřesnili význam některých informací získaných pozorováním.

Při formulaci a konstrukci souboru otázek jsme usilovali o to, aby byla splněna následující kritéria:

- otázka musí mít vztah k řešenému problému (cíli šetření)
- otázka musí být jasná a nedvojsmyslná
- otázka nesmí být sugestivní
- otázka nemá stavět na informacích, které respondent nezná
- otázka musí být formulována tak, aby byla emocionálně přijatelná
- otázka nemá navádět k sociálně žádoucím odpovědím. (srov.Kerlinger, 1972)

4.4 Objekt šetření

Objektem našeho šetření – případové studie byla jedna rodina, v níž matka i otec vykonávají profesi pěstouna na přechodnou dobu, a šest dětí, které prošly jejich pěstounskou péčí, jakož i dvě vlastní biologické děti.

Charakteristika rodiny T:

Rodina T žije v rodinném bytě 4+kk v malém městě v Královéhradeckém kraji. Paní Agáta (42 let) je rozvedená a podruhé vdaná, vystudovala textilní průmyslovou školu a vystřídala několik povolání. Z prvního manželství má dvě děti – dceru Adrianu (autorku tohoto šetření) a syna Adama. Dcera Adriana (23let) žije od svých patnácti let v Praze, studuje speciální pedagogiku a domů se vrací na víkendy. Syn Adam (19 let) ukončil střední odbornou školu (2015, obor kuchař – číšník), momentálně žije ve společné domácnosti s paní Agátou, v březnu 2016 se rozhodl odjet na „zkušenou“ do zahraničí. Paní Agáta se v roce 2012 rozhodla na základě článku v časopise stát se pěstounkou na přechodnou dobu.

Ve společné domácnosti s paní Agátou a synem Adamem žije její manžel Albert (53let). Je též rozvedený a podruhé ženatý, z prvního manželství má syna Alana, dcera Anděla tragicky zahynula při autonehodě (2008). Alan (26let) žije ve své vlastní domácnosti, pracuje jako automechanik, s rodinou má vztahy na neutrální úrovni (občas si zavolají, staví se na kávu,...). Pan Albert pracuje jako správce sportovního stadionu (původní profesí je Albert zootechnik). S návrhem paní Agáty, stát se pěstouny na přechodnou dobu, souhlasil.

Manželé T jsou pěstouny od září roku 2013, do dnešního dne jejich pěstounskou péčí prošlo šest dětí. Doprovodnou organizací jim byl nejdříve OSPOD, v roce 2014 došlo ke změně doprovodné organizace.

5 Výsledky empirického šetření

V této části prezentujeme výsledky našeho šetření v posloupnosti uvedených metod šetření.

5.1 Výsledky nestrukturovaného pozorování

kazuistiky případů PPPD ve sledované rodině

Výsledky prezentujeme v podobě jednotlivých kazuistik, a to izomorfní deskripcí (viz výše). Jde celkem o narativní popis šesti případů PPPD v jedné rodině. Struktura všech kazuistik je shodná, zahrnuje objektivní i odpozorované údaje, rozdělené do částí:

Osobní a rodinná anamnéza dítěte

Průběh pěstounské péče na přechodnou dobu

Seznámení se s novou rodinou

Odchod

Styky s dítětem a jeho rodinou po ukončení péče u pěstounů T

Změny v rodině T

5.1.1 Kazuistika 1 – Džefry

Džefry byl prvním dítětem v pěstounské péči rodiny T. Péče trvala 4 měsíce.

Osobní a rodinná anamnéza

Džefry byl novorozencem, pro kterého si pěstouni T i s jejich dcerou (tedy se mnou) jeli v jeho druhém týdnu po narození do porodnice. Jeho biologická matka ihned v porodnici podepsala souhlas s osvojením a miminka se zřekla. Matka byla zdravá, celé těhotenství se chovala řádně (nekouřila, nepila alkohol, nezneužívala drogy ani jiné nevhodné látky). Měla 41 let a již porodila 5 dětí (ani o jedno se ale nestarala),

žila ve společné domácnosti s partnerem, oba pocházeli z nízké sociální skupiny, a to byl nejspíš důvod jejího rozhodnutí dítěte se vzdát (např. v bytě neměli ani topení atd.). Jelikož se Djefry jevil jako zdravé miminko, sociální pracovnice vydala předběžné opatření na umístění do PPPD k pěstounům T, kteří souhlasili. Jeli si pro něj tedy hned druhý den od oznámení, že pro ně mají vhodné dítě. Předávání v porodnici bylo velmi emotivní, pěstouni T a jejich dcera se do Djefryho ihned „zamilovali a věděli, že ho prostě milují“.

Průběh pěstounské péče na přechodnou dobu

Ihned po příjezdu z porodnice jsme (paní Agáta a já) Džefrymu sundali identifikační pásek s nápisem „Bezejmenný“. Položili jsme ho na gauč, přišel Adam a jen jsme se na něj dívali. Takhle to bylo vlastně pořád. Průběh PPPD probíhal opravdu nad očekávání, byl to podle všeho ukázkový příklad. Miminko prospívalo, s rodinou se krásně sžilo, jelikož v rodině první tři týdny bydlela dcera Adriana, střídala se s pěstounkou při péči o miminko (i v noci). Nikomu Džefry nevadil, od prvního okamžiku se stal členem celé rodiny (pozitivnímu přijetí se mu dostalo i od rodičů pěstounky a dalších příbuzných).

Sociální pracovnice pěstounů T chodila často na kontrolu. Jelikož se jednalo o zdravé miminko, kterého se jeho matka vzdala, čekalo se jen na lhůtu šesti týdnů, kdy má matka možnost vzít své rozhodnutí zpět. Po této době byl svolán poradní sbor, kde se vytipovaným žadatelům o adopci Džefry představil (ukázala se fotografie a veškeré lékařské zprávy).

Seznámení se s novou rodinou

Budoucí rodiče (matka 45 let, kuchařka, otec 50 let, Maďar, kuchař, umí česky, ale s manželkou komunikují spíše německy) Džefryho se ihned na základě fotografie rozhodli, že chlapce chtějí vidět. Přes OSPOD se tedy spojili s pěstouny T a domluvili si u nich návštěvu

(hned ten den). Setkání bylo velmi emotivní, budoucí rodiče plakali, báli se na maminko sáhnout, nevěděli jak. Na základě první návštěvy se rozhodli si Džefryho osvojit. Rodině T byli manželé na první pohled sympatičtí, v komunikaci neměli problém, nová maminka často volala přechodné pěstounce a chtěla poradit.

Odchod

Předávání miminka bylo pozvolné (v řádu dvou týdnů) – s ohledem na budoucí rodiče (ti potřebovali čas především na přípravu věcí pro miminko, zařízení formalit, výpovědi v práci atd.) a též s ohledem na dítě. Od té chvíle, co se vědělo, že má Džefry novou maminku a tatínka, začalo se v rodině T často na Džefryho mluvit ve smyslu: „Za chvíli už budeš u své maminky, ty se máš“.

Den odchodu byl pro rodinu T velmi těžký, už od rána panovala napjatá nálada, pěstounka Agáta se však velmi snažila všechny členy rodiny podpořit. U předávání byl přítomen i přítel dcery Adriany, která to podle jeho slov „zvládala ze všech nejhůře“.

Styky s dítětem a jeho rodinou po ukončení péče u pěstounů T

Rodiny se stále stýkají, minimálně jednou měsíčně si volají. Vztahy jsou nad očekávání všech. V rodinném albu Džefryho jsou uloženy fotky, kdy byl ještě v péči pěstounů na přechodnou dobu, se všemi členy rodiny T. Den, kdy došlo k předání miminka, se slaví každý rok jako druhé narozeniny.

Změny v rodině T

Negativní změny nastalé vlivem pobytu miminka v rodině T nebyly zjištěny. V rodině panovala pozitivní a „láskyplná“ nálada, všichni se „motali kolem Džefryho“, návštěvy dcery Adriany byly častější než předtím (místo návštěvy jednou za čtrnáct dní, se Adriana snažila dorazit každý týden).

5.1.2 Kazuistika 2 – Hrozinka

Péče trvala 2 měsíce.

Osobní a rodinná anamnéza

Matka (19 let, nezaměstnaná) se již v těhotenství rozhodla, že se o dítě nebude starat a že podepíše souhlas s osvojením. Důvodem byla především její osobní situace – se svým partnerem se rozešla, poté došlo k usmíření a zase se k němu vrátila. Zjistila však, že je těhotná (otec neznámý). Domluvili se s partnerem, že spolu zůstanou, ale dítě nechají v porodnici. Matka v těhotenství kouřila, na porod se dostavila sama a jela vlakem.

Hrozinka přišla na svět s nízkou porodní váhou (pod 2kg) a měla silné nikotinové abstinenční příznaky. I tak ale byla vhodným adeptem na PPPD a po pěti dnech došlo k předání dítěte do péče pěstounů T (na předběžné opatření).

Průběh PPPD

Péče o Hrozinku probíhala standardním způsobem, komunikace OSPODu fungovala velmi dobře. Jediným problémem bylo to, že Hrozinka extrémně plakala (spala jen v náručí, byla schopna plakat cca 20 hodin denně, což představovalo pro pěstouny velkou zátěž).

Biologická matka se po pěti dnech od porodu rozhodla vrátit do porodnice pro dceru a nadále ji vychovávat. Ke změně postoje nejspíše pomohla pomoc ze strany její matky – babičky Hrozinky, která se v případě rozhodla angažovat. V porodnici jí toto ale nebylo umožněno (bylo již rozhodnuto o svěření do péče pěstounů, což nešlo jen tak rychle změnit, navíc bylo třeba ověřit, že je budoucí svěření dítěte do péče zpět k matce vhodné). Tentýž den došlo k předání miminka pěstounům. Matka dítěte se tedy přes sociální pracovníci spojila s pěstouny T a zažádala o péči o Hrozinku.

Od té doby docházelo k stále častějším návštěvám ze strany matky. Zprvu se společně scházeli na OSPODu, poté u pěstounů T, návštěvy byly častější a častější, když se blížilo předání miminka zpět do péče biologické matky, u pěstounů matka i přespala. Učila se o Hrozinku starat a také si zažádala o nějaký čas, aby si mohla připravit svoji domácnost.

Seznámení se s novou rodinou

Vzhledem k tomu, že šlo o předání dítěte původní biologické matce, proces PPPD v tomto případě důležitou část seznámení se s novou rodinou nezahrnoval.

Odchod

V tomto případě nedošlo k předání dítěte v bytě pěstounů, ale sami pěstouni Hrozinku přivezli do nedalekého města „nové“ rodině. Přítomni kromě pěstounů a Hrozinky byli matka s přítelem a babička Hrozinky, kteří v té době bydleli v domě babičky. Loučení proběhlo jako v předešlém případě, bylo velmi emocionální, oba pěstouni plakali, maminka s babičkou moc děkovaly.

Styky s dítětem a jeho rodinou po ukončení péče u pěstounů T

Ze začátku byly styky s rodinou častější (cca 1 x za 14 dní), poté návštěvy opadaly a momentálně se jedná spíše o kontakt cca 1 x měsíčně. Rodina však dochází ke stejné lékařce jako pěstounka Agáta a též rodina sdílí novinky (většinou se jedná o fotografie a videa Hrozinky) na sociálních sítích (facebook.com). Rodina T ví, že je o Hrozinku dobře postaráno. Ať se jedná o matku nebo o babičku, vždycky jsou velmi vděčné a děkují za to, co pro ně pěstouni T udělali.

Změny v rodině T

Umístění Hrozinky v rodině T nebylo vnímáno tak „invazivně“, jako péče o jiné děti umístěné do PPPD (ve smyslu připoutání se, smutku při odchodu atd.). Avšak podstatné, k čemu došlo při průběhu péče o

Hrozinku, bylo zvýšené psychické napětí všech členů domácnosti, což mohlo způsobit zmíněné „nepřipoutání se“. Spíše se všichni těšili, až Hrozinku předají a „konečně se vyspí“. Péče o toto dítě měla též vliv na partnerský život pěstounů (najednou došlo k razantnímu oddělení ložnic), dcera Adriana si již nejezdila domů na popovídání s rodiči a za odpočinkem, ale vždy spíše na pomoc pěstounce, nebyla noc, aby spala u rodičů a „nevyfasovala na noc malou“. Syn Adam si stále žil svým životem a Hrozinka mu „lezla dost na nervy, ale i tak ji měl rád“.

5.1.3 Kazuistika 3 – Kecalka a Náfuka

Péče trvala 3 měsíce.

Osobní a rodinná anamnéza

Kecalka (9 let) navštěvovala základní malotřídní školu. V průběhu PPPD došlo k diagnostice, při níž se zjistilo, že dívka trpí hypofunkčním syndromem ADD, IQ v normě, narušena hrubá i jemná motorika, narušena komunikační schopnost (dyslalie) a podezření na syndrom CAN (které se potvrdilo při druhém pobytu dívky u pěstounů T (viz níže).

Náfuka (7 let) v době, kdy došlo k PPPD, navštěvovala mateřskou školu. Při diagnostice byla zjištěna narušená komunikační schopnost (dyslalie), syndrom ADHD a později (při druhém pobytu u pěstounů T) též syndrom CAN.

Děvčata měla velké nedostatky v sociálním chování, byla velmi neobratná, v jejich případě můžeme mluvit o tom, že se jednalo o sociálně znevýhodněné dívky. Obě též trpěly inkontinencí (nejčastěji noční) a enkoprézou.

Matka (42 let) měla ukončené základní vzdělání a dva ročníky gymnázia. V době, kdy došlo k PPPD, byla dlouhodobě nezaměstnaná (dříve pracovala jako vychovatelka v SOS vesničce – zpětně se zjistilo, že došlo z její strany k týrání svěřených dětí a poté o práci přišla).

Biologická matka trpěla histriónskou poruchou osobnosti. S děvčaty žila po ubytovnách a často se stěhovala po republice. (Odborníci obeznámeni s případem se domnívají, že důvodem ke stěhování byl především fakt, že se vždy přišlo na to, že v rodině je nějaký vážný problém. Jelikož však nefunguje „ochranná síť“ mezi kraji, vždy po přestěhování začaly „nový život“).

Otec se s matkou děvčat seznámil na psychiatrické klinice, s rodinou žil cca dva roky po narození Kecalky, od té doby o děvčata nejví zájem.

Důvodem umístění dětí do péče pěstounů na přechodnou dobu byla hospitalizace matky. (Matka se zhroutila, v nemocnici jí doporučili hospitalizaci na psychiatrické klinice. Požádala o pomoc starostku a ta angažovala OSPOD).

Průběh pěstounské péče na přechodnou dobu

„Čekala jsem dvě uplakaná děvčátka, která nebudu moci od jejich maminky odtrhnout. Místo toho mi skočily do náruče holčičky, které mamce nedaly ani pusu a s úsměvem šly k nám domů,“ uvádí ve svém blogu pěstounka T. Již od prvního momentu tedy bylo zřejmé, že nejde o dvě zdravé děti, i když na první pohled byly dívky velmi ukázněné, všechno snědly, sami si v tichosti hrály v dětském pokoji, neodmlouvaly, udělaly vše, co jim pěstouni řekli. (Tyto projevy mj. indikují psychickou deprivaci). S děvčaty se k rodině T přistěhovala i rodinka morčat, o která se neměl kdo starat.

Dívky začaly navštěvovat mateřskou a základní školu v místě bydliště pěstounů, ani v jednom zařízení s nimi nebyl větší problém. Kecalka, která v té době chodila do první třídy, byla velmi „nešikovná“ a neobratná – měla velký deficit v hrubé a jemné motorice, což se projevilo například v přijetí dívky ve školním kolektivu (nikdo si s ní nechtěl hrát, nikdo s ní nechtěl být ve družstvu apod.). Náfuka si tu a tam vzala z košíku jiného dítěte něco, co jí nepatřilo. Občas Agáta

našla pod polštářem jednoho z dětí kousek chleba, prý kdyby měly později hlad (celkově neuměly říci „stop“, ze začátku byly schopné se přejíst až tak, že z toho zvracely).

Pěstounka se velmi zaměřila jak na jemnou a hrubou motoriku (malovaly spolu, vyráběly výrobky, cvičily, tancovaly, učily se stát na jedné noze, jízdu na kole atd.), tak i na komunikační schopnosti obou děvčat (začaly navštěvovat logopedku, každý den trénovaly). Dívky zpočátku dělaly vše, co jim pěstounka „přikázala“, později však začaly občas odmítovat, že se jim nechce trénovat, ale chtějí si hrát (což však pěstouni vnímali pozitivně – „začínají se chovat jako normální děti“).

Pěstoun Albert při výchově dbal, dalo by se říct až „přehnaně“, na řád a dodržování pravidel, což mnohdy vypadalo jako na vojenském táboře.

Vše, co pěstounka pozorováním Kecalky a Náfukey zjistila, řekla své sociální pracovníci. Ta si promluvila s maminkou ihned po návratu z psychiatrické léčebny. Maminka přiznala, že nemá moc peněz a je na vše sama, že děvčata nezvládá, nicméně je má moc ráda a bude se snažit svoji výchovu co nejvíce vylepšit. Skrze toto zjištění se děvčata vrátila k matce s tím, že se celý případ měl sledovat se zvýšenou pozorností. Než došlo k úplnému odchodu dětí k biologické matce, strávily u ní nejprve víkend na zkoušku.

Seznámení se s novou rodinou

Vzhledem k tomu, že šlo o předání dítěte původní biologické matce, proces PPPD v tomto případě důležitou část seznámení se s novou rodinou nezahrnoval.

Odchod

Návrat děvčat z rodiny pěstounů zpět k matce probíhal tak, že pěstouni dívkám sbalili všechny věci a odvezli je do původního bydliště (dva týdny po návratu matky z léčebny). Přítomna kromě biologické matky byla i sociální pracovnice děvčat, která měla po předání děvčat do

rodiny za úkol kontrolovat, jestli vše probíhá standardním způsobem (např. že dívkám nikdo neubližuje atd.). Jakmile však pěstouni vstoupili do bytu matky, zhrozili se – všude byl nepořádek, v lednici žádné jídlo, zakouřené prostředí. Od té doby se především pěstounka Agáta „prala“ s vědomím, že návrat dětí k biologické matce není dobrý nápad. Nicméně věděla, že tato rozhodnutí nejsou v její kompetenci a musí je nechat na příslušných orgánech, navíc věřila tomu, že budou dívky pod usilovným dohledem OSPODu.

Při odjezdu pěstounů se dívky jen ujišťovaly, že jestli budou potřebovat pomoc, pěstouni tam pro ně vždy budou. Situace nebyla tak emocionálně vyhocená, jako v předchozích případech. Šlo spíše o její racionální zpracování, pěstouni se domů vraceli s věcnými obavami a doufali, že vše bude probíhat v pořádku.

Styky s dětmi a jejich rodinou po ukončení péče u pěstounů T

K návštěvám bezprostředně po odchodu dětí zpět do původní rodiny nedocházelo, pouze o kontaktování ze strany matky formou sms (spíše se jednalo o sms typu: „děvčata nemají cvičební úbor“,... atd.). Pěstounka se průběžně informovala u OSPODu děvčat, zda jsou v pořádku.

Změny v rodině

Rodinu T ze všech zatím umístěných dětí „poznaменala“ nejvíce právě tato děvčata. Všem členům rodiny se určitě po odchodu dětí z rodiny ulevilo, na druhou stranu měli členové rodiny „tendence“ stále případ řešit. Například docházelo k velmi častým, mnohdy i bouřlivým diskuzím mezi dcerou pěstounky Adrianou a samotnou pěstounkou. Adriana se nemohla smířit s pocitem, že umístění děvčat zpět k biologické matce bylo správné. Agáta to cítila podobně, nicméně si byla vědoma svých kompetencí a myslela si, že nemůže nic dělat. (Tento fakt si po této zkušenosti stvrzuje tím, že svůj pohled a názor

písemně sděluje sociální pracovníci a dalším orgánům, které rozhodují o osudu dětí procházející pěstounskou péčí u pěstounů T. Toto opatření se pěstounka rozhodla dělat pro svůj dobrý pocit a vědomí, že nic nezanedbala.) Můžeme shrnout, že v rodině T vládla „napjatější“ atmosféra než dříve, především z důvodu toho, že se členové rodiny nedokázali smířit s osudem děvčat.

5.1.4 Kazuistika 4 – Máťa

Péče trvala 3 měsíce.

Rodinná a osobní anamnéza

Máťa byl dalším novorozencem, který prošel PPPD u rodiny T. Miminko se narodilo zdravé, mělo 3 500 g a již v porodnici krásně prospívalo. Máťa měl 5 sourozenců (3 vyrůstali v ústavním zařízení, 2 v pěstounské péči). Jeden ze sourozenců měl diagnostikovaný dětský autismus. Otec dítěte byl Rom, matka příslušnice většinového etnika.

Průběh pěstounské péče na přechodnou dobu

Péče o Máťu probíhala ukázkovým způsobem. Miminko bylo krásné, vyvíjelo se jako zdravý novorozenec. V rodině vládla pozitivní atmosféra, o péči o miminko se zajímal i syn Adam. Jelikož bylo období letních prázdnin, rodina často trávila čas po výletech. Dokonce se pěstouni rozhodli strávit „romantický víkend“ a nevadilo jim, že s sebou mají i Máťu, spíše naopak.

Jelikož se jednalo o miminko menšinového etnika (byť jen z jedné poloviny), při případové konferenci bylo prvními představenými rodiči odmítnuto (dalším zásadním faktem pro odmítnutí bylo nejspíš i to, že se v rodině objevuje zátěž poruchy autistického spektra). Odmítnutí těžce nesli pěstouni T (i jejich dcera Adriana), nicméně již při druhém představení miminka dalším potencionálním rodičům se rodiče rozhodli projevit zájem a ihned si domluvili návštěvu u pěstounské rodiny.

Seznámení se s novou rodinou

První kontakt s potencionální rodinou Máti proběhl v bytě pěstounů T. Přijela maminka (40 let, zdravotní sestra) spolu s manželem (45 let, automechanik) a jejich synem (5 let, FAS – fetální alkoholový syndrom), kterého si osvojili. Budoucí rodiče přiznali, že si nejsou úplně jistí, že si Máťu osvojí (především otec). Pěstouni T je tedy nechali s miminkem o samotě a dopřáli jim čas na rozmyšlenou. Seznámení proběhlo v přátelském duchu, avšak pěstounka přiznává, že jí na první pohled „neseděl“ otec rodiny. Budoucí bráška Máti se projevoval jako každé jiné dítě v jeho věku s tím, že byla u něho pozorovatelná nápadná hyperaktivita. Máťa se nové rodině moc líbil, rozhodli se, že si ho osvojí.

Odchod

Od doby, kdy uběhlo již pět návštěv u rodiny T a od podání návrhu na osvojení, soud rozhodl, že plné rozhodnutí o osvojení Máti bude platné přibližně za měsíc. Sociální pracovnice tedy doporučila odchod Máti „na návštěvu“ k jeho novým rodičům, což se také uskutečnilo. Odchod probíhal vcelku neutrálním běžným způsobem a bylo zřejmé, že se zase brzy všichni shledají.

Styky dítěte a jeho rodinou po ukončení péče u pěstounů T

Po předání miminka se po dvou týdnech rodina Máti rozhodla, navštívit pěstouny T. Shledání bylo přátelské.

Asi čtrnáct dní po soudním rozhodnutí o osvojení (kdy už pěstouni T měli v péči Kecalku a Náfuku, viz výše) pěstounku Agátu, která se procházela po náměstí kousek od místa bydliště, zastavili strážníci místní policie a vyptávali se na Máťu a jeho novou rodinu. Agáta se dozvěděla, že miminko je v nemocnici, je v bezvědomí s podezřením na týrání.

Ihned, jak to šlo, kontaktovala Agáta novou matku Máti a jeli za ním do nemocnice. Matka se k tomu moc nevyjádřila, nejspíš se bála obvinění z pochybení péče (miminko mělo nakonec silný otřes mozku a muselo zůstat na tři týdny v nemocnici na pozorování). V nemocnici byli pěstouni T každou volnou chvíli do doby, než jim kontakt v nemocnici na přání nových rodičů zakázali (cca po dvou týdnech, až zpětně se pěstounka dozvěděla, že měla právo Máťu navštěvovat). Nikdy se nezjistila příčina úrazu a Máťa dál zůstal ve své rodině.

Kontakt ze strany rodiny do dnešního dne (březen 2016) nepřichází, poslední návštěva byla při přání pěstounů T (leden 2016) a proběhla na zahradě u „nové“ rodiny. Vše se jevílo v pořádku, matka s pěstouny komunikovala, oznámila, že Máťa musí na operaci kvůli strabismu. Pouze otec Máti odmítl setkání a návštěvy se nezúčastnil.

Změny v rodině

Máťa byl další náročný případ, který ovlivnil rodinu T. Byl „miláčkem celé rodiny“, další „vymazlené“ miminko. Osud miminka otřásl celou rodinou, především však samotnou pěstounkou. První „ranou“ pro ni bylo, když se na procházce po městě od policie dozvěděla, že je Máťa v nemocnici i podezření z týrání dítěte. Poté zjištění, že má otřes mozku a nikdo nebyl schopný vysvětlit, co se stalo. (Teorie pěstounů T je taková, že se nejspíš něco událo v dětském pokoji, který byl pro Máťu a jeho bratra společný. Především s ohledem na anamnézu bratra Máti je tato teorie pravděpodobná).

Další „ranou“ byla pro pěstounku bezpochyby informace, kdy „noví rodiče“ Máti vydali rozhodnutí o zákazu styku dítěte s pěstouny T. V této době už pěstouni sice pečovali o Kecalku a Náfuku, můžeme však říci, že i tato chvíle byla pro pěstouny velmi psychicky náročná a vypjatá.

I přes tyto náročné okolnosti, které případ Máti provázely, se rodina T dobře adaptovala, zvládla to a spíše ji tyto okolnosti „posílili a zocelili“. S odstupem času rodina T na Máťu velmi dobře vzpomíná. Nicméně členy rodiny občas mrzí (především dceru Adrianu), že styk s dítětem není úplně podle jejich představy, ale situaci berou takovou, jaká je.

5.1.5 Kazuistika 5 – Kecalka a Náfuka podruhé

Péče trvala 15 měsíců.

Osobní a rodinná anamnéza (rozšíření)

V době, kdy měla rodina T v péči Máťu (viz kazuistika č.5), se pěstounka Agáta na školení pro pěstouny dozvěděla, že jsou dívky Kecalka a Náfuka v dětském domově. Jejich matka měla podle jejích slov „všeho dost“ a rozhodla se spolykat větší množství léků na spaní, stejné plány s větší pravděpodobností měla i pro své dcery. Vše však dala vědět sousedce a ta zavolala policii. S policií přijela i sociální pracovnice, dívky odvezli do dětského domova (Kecalka s Náfukou se ptaly na tetu Agátu a strejdu Alberta, sociální pracovnice jim však oznámila, že už mají další miminko, a tak k nim jet nemůžou) a matku zpět na psychiatrii.

Bezprostředně po tom, co se tyto informace pěstounka Agáta dozvěděla, začala navštěvovat dívky v dětském domově (podle časových možností, Náfuku například doprovodila do první třídy atd.). Hned druhý den po soudním rozhodnutí o svěření Máti novým rodičům se pěstouni rozhodli vzít si děvčata zpět do PPPD.

Průběh pěstounské péče na přechodnou dobu

Tento druhý pobyt byl vnímán jako jednoznačně náročnější než ten první. Důležitým faktorem byla doba PPPD – jeden a půl roku a fakt, že si nikdo nebyl jistý, jak tento případ dopadne a kam holky půjdou. Variant bylo několik:

1. Návrat k biologické matce – OSPOD velmi tuto variantu podporoval, matce se zajistila práce, bydlení na ubytovně ve stejném městě, ve kterém bydlí pěstouni T, speciální pedagožka na sanaci rodiny, psycholog na rodinnou terapii, atd. Podle našeho mínění se zde však potvrdilo pravidlo, že nelze pomoci člověku, který pomoc nechce a vlastně ji odmítá. Matka při návštěvách naváděla dívky, aby u soudu říkaly, že se chtějí vrátit k mamince, a „štvala“ je proti pěstounům.

2. Dětský domov (dále jen DD) – tuto variantu za žádnou cenu nechtěli připustit především pěstouni (jelikož již v pauze, kdy byly dívky v DD, si všimli výrazného regresu schopností a znalostí, které bezesporu u pěstounů měly).

3. Zůstanou u pěstounů T – pěstoun Albert by za žádnou cenu nedovolil, aby šly dívky do DD a byl ochoten si je nechat. S tím však nesouhlasila pěstounka (a zbytek rodiny), jelikož si uvědomovala, co by toto rozhodnutí znamenalo. I když je tato varianta v rozporu s PPPD, pěstouni T cítili určitý tlak ze strany doprovázející organizace, která nenápadně zjišťovala možnost této varianty u členů rodiny T. Soudní znalkyně dokonce uvedla, že by se u rodiny T dívky měly úplně nejlépe.

4. Dlouhodobá pěstounská rodina – tato varianta byla méně pravděpodobná, jelikož jsou dívky ve starším věku, velmi „narušené“ a jsou dvě. Nicméně se jevila jako nejlepší – ideálně v rodině, kde by již nebyly žádné jiné děti, a dívkám by se dostávala individuální péče, kterou bezesporu potřebují.

PPPD byla tedy velmi náročná, nicméně se dívky vlivem stabilního prostředí a schopnostem celé rodiny T velmi rychle „uzdravovaly“ – četnost pomočování a fekální inkontinence byla menší, vady řeči se do roka a půl úplně ztratily a dívky tak komunikovaly bez problému. Pěstouni Kecalc a Náfuca často připomínali, jak se věci mají, že v rodině zůstat nemohou (dívky začaly například pěstounce říkat „maminko“) a že se buď vrátí k mamince (jedině za podmínky, že se

„uzdraví“ a bude se o ně moci starat), nebo že se najde náhradní rodina, ve které už zůstanou, přičemž jim rodina T navždy zůstane (když budou chtít například přijet na návštěvu) a bude tu pro ně.

Proces hledání řešení byl velmi náročný a zdoluhavý, nicméně soudní znalkyně nakonec nedoporučila návrat dívek k matce, a tím se varianty zúžily na DD a pěstounskou rodinu (s tím, že se nakonec rodina T rozhodla dívky dále nevychovávat). Přínos pěstounské rodiny pro dívky oproti DD je zřejmý, proto se nejdříve řešila tato varianta a zdá se, že úspěšně.

Dívky byly nabídnuty pěstounce Vandě (53 let, účetní) a jejímu partnerovi Vaškovi (52 let, podnikatel). Bydlí v rodinném domku u lesa spolu s babičkou (matkou Vandy) a malým pejskem. Mají dva syny (22, 30 let), kteří studují mimo domov a domů se vracejí na víkendy (cca jednou za měsíc). Novým pěstounům se dívky zalíbily, a tak se rozhodli, že si je vezmou do pěstounské péče.

Seznámení se s „novou rodinou“

Seznámení nových dlouhodobých pěstounů Vandy a Vaška s pěstouny Albertem a Agátou proběhlo v bytě pěstounů T. Návštěva byla příjemná, pěstouni Vanda s Vaškem se ihned věnovali děvčatům, dovezli jim i pár hraček.

OSPOD i samotní pěstouni T podali Vandě a Vaškovi veškeré informace ohledně děvčat (které se již projevovaly jako „běžné děti“, nicméně bylo třeba vědět, že jsou dívky velmi zasaženy situací, kterou si prošly) a jejich maminky (která byla od rozhodnutí soudu svěřením děvčat do pěstounské péče, s kterým souhlasila, hospitalizována na psychiatrii). Pěstounka Vanda dokonce absolvovala školení pěstounů, kde se ale neškolila ona, nýbrž hlídala děvčata, a tím se s nimi dále sbližovala. Došlo zde na pár „nesrovnalostí“, například v přístupu k výchově (Agátě se zdálo, že si Vanda dívky „kupuje“ - dovolila jim sníst kupu

bonbónů před obědem, nemusely jít spát v do té doby domluvený čas atd.), navíc Agátě, dokonce i její dceři Adrianě připadalo, že si Vanda do jisté míry neuvědomuje, že jde sic o krásné a bystré dívky, které si však prošly silnou psychickou deprivací. Nicméně si tyto postřehy nechala Agáta pro sebe a až následně je Vandě sdělila maximálně takticky ve formě doporučení.

Děvčata z nové „maminky“ (i když jim pěstounka Vanda zdůrazňovala, že maminku mají, ona je jen teta) a Vaška byly nadšené, moc se těšila, jak budou chodit na procházky, konečně budou mít babičku atd. Z jejich stran došlo k „vazbě“. (Nemůžeme zde mluvit o citové vazbě jako takové, jelikož té nejsou dívky zatím schopné. Pěstouni je dlouho připravovali na novou rodinu, mluvili o ní jen v dobrém, a tak dívky „poslechly a měly Vandu a Vaška ihned rády“). Zvykla si na nové pěstouny prakticky ihned, což však může mít souvislost s jejich předešlou psychickou deprivací. Bylo zajímavé pozorovat, jak dívky pěstouny „zkoušely“, kam až budou moci zajít (to, co jim pěstouni T zakazovali, si u Vandy a Vaška jasně prosazovaly apod.).

Odchod

Definitivní odchod dívek z rodiny T proběhl po třech měsících od seznámení se s novou rodinou, těsně před Vánocemi. Děvčata se s pěstouny T rozloučila, domluvila se, kdy přijedou na návštěvu a s novou rodinou s úsměvem odjela. Pěstounům se zajisté ulevilo a byli šťastní, že to dopadlo tak, jak dopadlo.

Styky s dětmi a jejich rodinou po ukončení péče u pěstounů T

Kecalka s Náfukou často pěstounce Agátě volají (Agáta vnímá, že Kecalka pouze z povinnosti, že se to tak má, avšak Náfuka s velkým zájmem, vždy se ujišťuje, jestli to, co si spolu domluvily, platí, vyptává se jak se má celá rodina – vždy vyjmenuje všechny členy, včetně babičky a dědy, kam často jezdily na návštěvu, jak se má miminko, o

které teď pěstounka pečuje atd.). Po dvou měsících od předání, když měly dívky ve škole prázdniny, došlo k tomu, že dívky strávily u pěstounů T celý den. Moc si to všichni užili, Kecalka s Náfukou vyprávěly, jak se mají, jaký mají pokojíček, že „babička asi umře“, že občas tetu a strejdu zlobí atd.

Předpokládá se, že bude v budoucnu dále docházet ke kontaktování Kecalky a Náfuky a rodiny T. Biologická matka je již propuštěna z psychiatrické léčebny, nicméně se dívkám doposud neozvala.

Změny v rodině

Po definitivním odchodu děvčat z rodiny se všem členům rodiny T bezesporu ulevilo. Pobyt děvčat byl v rodině velmi dlouhý, a jelikož jde o dívky mladšího školního věku, byl i opravdu náročný. V rodině se určitě „uvolnilo“ napětí – Agáta s Albertem měli najednou více času a energie na sebe a na své biologické děti. Tuto změnu spíše uvítala Adriana, která se upřímně bála o „rozpad“ rodiny T vlivem tak dlouhého umístění děvčat u pěstounů T – pěstouni se často hádali, byli velmi unavení, docházelo k častějším hádkám Agáty s Adrianou, situace pěstounů byla i ztížená faktem, že otec Agáty onemocněl rakovinou. Adriana se obávala, že situace je náročnější než možnosti pěstounů celou situaci zvládnout bez následků. Tato hypotéza se však nepotvrdila a jak se zdá, situace rodinu zase posílila).

S odstupem času členové rodiny paradoxně rádi vzpomínají na pobyt děvčat v rodině – smějí se různým událostem a chvílím, které s děvčaty prožili (například když dívky přijely poprvé k rodičům Agáty na návštěvu a Kecalka prohlásila: „A co tady dělá ten dědek?“).

5.1.6 Kazuistika 6 – Vanilka

Péče trvala 2 měsíce.

Osobní a rodinná anamnéza

Vanilka je „krabičkové miminko“ z Babyboxu. Zdravotní sestry ji zde našly bezprostředně po porodu, nahou, bez deky, pouze s odstřiženým pupečníkem. V boxu nebyl žádný vzkaz.

Jelikož zde nemáme dostatek informací o rodičích, byla Vanilce provedena veškerá vyšetření, která jsou v porodnicích pro tyto případy dostupná. Vanilka by tedy podle všech dosud provedených vyšetření a jejich výsledků měla být zdravá holčička většinového etnika, která je perspektivně vhodná pro adopci. Proto OSPOD oslovil pěstouny T a ti si pro Vanilku přijeli (cca dva týdny od narození).

Průběh pěstounské péče na přechodnou dobu

Průběh péče o tuto holčičku můžeme srovnat s podobnou atmosférou a klidem, jaký vládl u rodiny T například při péči o Džefryho. Jediný pozorovatelný rozdíl je v tom, že sama pěstounka již pociťovala velkou únavu, dokonce sebe samu nazvala „citovou prostitutkou“ a přemýšlí, jak dlouho ještě dokáže tuto náročnou profesi vykonávat. Nicméně si péči o Vanilku členové rodiny T moc užívají, do péče se dokonce více zapojila i matka pěstounky Agáty, která poprvé na delší dobu sama hlídala svěřené miminko v PPPD. Jelikož se jedná o novorozenou holčičku, o které je celkově velký zájem, představila se již ve lhůtě šesti týdnů potencionálním rodičům. Ti neváhali a ihned si domluvili návštěvu u pěstounů T.

Seznámení se s novou rodinou

Na návštěvu k pěstounům T přijeli dva mladí, pro pěstouny velmi sympatičtí lidé. Paní (27 let, zdravotní sestra) a pán (29 let, pekař). Od první chvíle na Vanilku koukali jako na „svatý obrázek“. Dokonce byli ochotní si Vanilku vzít před vypršením šestitýdenní lhůty práv biologické matky (což bylo nedoporučeno a nestalo se tak). Došlo zde k velkému citovému navázání, noví rodiče za Vanilkou dojížděli dvakrát týdně, většinou podle časových možností.

Komunikace mezi pěstouny a rodiči od začátku fungovala, i dcera Adriana byla z rodičů „nadšená“. Při loučení (když Adriana odjížděla po víkendu zpět do Prahy) dokonce pan a paní projevili zájem se s Adrianou (a zbylou rodinou T) v budoucnu vidět.

Odchod

Odchod Vanilky byl velmi ojedinělý, jiný, než odchody ostatních dětí v péči pěstounů. „Jakoby se ani nestal“. Rodiče Vanilky přijeli na návštěvu, miminko si oblékli, poděkovali a Agátu odvezli na nádraží (Agáta jela na týdenní školení v psychologii). Odchod miminka se odehrál bez slz, bez větších „emocí“.

Styky s dítětem a její rodinou po ukončení péče u pěstounů T

Z důvodu čerstvého odchodu Vanilky od pěstounů T zde zatím nemůžeme mluvit o styku obou rodin. Pouze můžeme konstatovat, že komunikace mezi pěstouny T a „novou rodinou“ funguje bez problému, poslední telefonát byl ze strany nové maminky Vanilky. Celou rodinu T zdraví, pro pěstounku Agátu má dárek a všechny členy (včetně Adriany a Adama) zve na návštěvu.

Změny v rodině T

Příchod Vanilky do rodiny pěstounů T velmi pozitivně ovlivnil celkovou rodinnou atmosféru. Vanilka byla zdrojem velké radosti a zadostiučinění. Bezpochyby se na tom silně podílelo i vědomí pozitivní perspektivy dítěte u nových rodičů, kteří byli dítětem nadšeni. Tato perspektiva sehrála významnou pozitivní roli jak emocionální, tak racionální podpory a uklidnění.

Jelikož k odchodu Vanilky k „nové rodině“ došlo teprve před pár dny (cca týden), nemůžeme zde zatím popisovat a hodnotit další nastalé změny v rodině T. Můžeme však konstatovat, že umístění Vanilky v rodině T brali členové domácnosti jako „dar“ a posílení vědomí, že jejich práce má smysl.

5.2 Výsledky strukturovaného pozorování

V části 4.3.1 jsme vymezili rámcový rozdíl mezi strukturovaným a nestrukturovaným pozorováním. Strukturovanému pozorování jsme podrobili dva poslední případy péče pěstounů o děti svěřené jim do PPPD. Šlo o případ „Náfuky a Kecalky“ a případ „Vanilky“ (viz výše, kazuistiky č.4 a č.6). Tyto případy na sebe navazovaly a časově korespondovaly s obdobím zpracování této práce.

Dříve než zde přistoupíme k prezentaci výsledků strukturovaného pozorování, je třeba podrobněji přiblížit, jak bylo pozorování organizováno a standardizováno, tj. popsat:

- a) pozorovací kategorie (sycené jednotkami pozorování),
- b) plán pozorování, který vymezuje kdy, kde a za jakých okolností pozorování proběhne,
- c) časovou organizaci pozorování, tj. jak dlouho a jak často se pozorování realizuje,
- d) způsob evidence dat a jejich zpracování.

Ad a) Pozorovací kategorie

Předmět našeho pozorování (tedy určení toho „co“ pozorovat) byl vymezen souborem kategorií pozorování, které korespondovaly s výše definovanými kategoriemi (a-f) fungování PPPD ve sledované rodině (viz část 4.2. této práce).

Šlo o následující významové kategorie pojmu fungování PPPD a současně kategorie našeho pozorování:

- a) Celková atmosféra v rodině
- b) Pociťovaná síla/ únava členů rodiny
- c) Soulad či rozpor v postojích při výchově a péči o svěřené děti
- d) Spokojenost na úrovni partnerského života mezi pěstouny

e) Pocit „domova“ biologických dětí

f) Soulad potřeb a skutečné podpory ze strany doprovázející organizace pěstounů.

Kategorie pozorování byly stanoveny tak, abychom k nim mohli přiřazovat rozsahem větší a komplexnější (molární) odpozorované významové jednotky pozorování.

Pro ilustraci zde uvádíme příklady těchto jednotek pro každou z pozorovacích kategorií. Tyto příklady pozorovacích jednotek nám zároveň během realizace šetření sloužily jako orientační významová struktura, která nám usnadňovala zařazování odpozorovaných jevů do pozorovacích kategorií i stanovení významových analogií k těmto účelům:

a) Pozorovací kategorii „*Celková atmosféra v rodině*“ sytily např. tyto pozorovací jednotky:

Navenek vyjádřené porozumění

Projevená iniciativa pomoci druhému

Ochota naslouchat druhému

Intenzita vzájemné komunikace

Projev zájmu o druhého partnera

Projevy uvolnění či napjaté atmosféry

b) Pozorovací kategorii „*Pociťovaná síla/ únava členů rodiny*“ sytily např. tyto pozorovací jednotky:

Verbální vyjádření psychické únavy z práce pěstouna

Verbální vyjádření fyzické únavy z práce pěstouna

Vyjádření nedočkavosti na ukončení péče

Nezájem o další mimopracovní aktivity

c) Pozorovací kategorii „*Soulad či rozpor v postojích při výchově a péči o svěřené děti*“ sytily např. tyto pozorovací jednotky:

Verbálně vyjádřený souhlas s výchovným opatřením

Verbálně vyjádřený nesouhlas s výchovným opatřením

Výchovná aktivita či zásah jdoucí proti názorům partnera

Výchovná aktivita ve shodě s názorem partnera

d) Pozorovací kategorii „*Spokojenost na úrovni partnerského života mezi pěstouny*“ sytily např. tyto pozorovací jednotky:

Projevy společného subjektu „MY“

Projevy vzájemné konfrontace

Hádky

Plánování či hodnocení společných aktivit coby partnerů

e) Pozorovací kategorii „*Pocit ‚domova‘ biologických dětí*“ sytily např. tyto pozorovací jednotky:

Verbální ujištění dětí pěstouny

Faktické kroky pěstounů k posílení „pocitu domova“

Pozitivní odezvy pěstounů na iniciativy dětí

Absence odezvy či negativní odezva pěstounů na iniciativy dětí

f) Pozorovací kategorii „*Soulad potřeb a skutečné podpory ze strany doprovázející organizace pěstounů*“ sytily např. tyto pozorovací jednotky:

Verbální hodnocení spolupráce

Návrhy opatření a změn jako výraz spolupráce

Faktické činy jako výraz spolupráce.

Uvedené příklady jednotek přirozeně nevyčerpávají celou zaznamenanou škálu jednotek pozorování v průběhu šetření. Tyto příklady pouze ilustrují náš postup: jednotky pozorování, které byly identifikovány jako relativně samostatné významové celky, byly následně podle svého obsahu přiřazeny k určité předem stanovené pozorovací kategorii.

Ad b) plán pozorování

Plán pozorování, který vymezuje kdy, kde a za jakých okolností pozorování proběhne, zajišťoval standardizaci strukturovaného pozorování. Určoval, aby pozorování probíhalo za shodných podmínek, mezi něž patří:

Kdy pozorování proběhne:

v době, kdy je celá rodina pohromadě, konkrétně v sobotu večer.

Místo pozorování:

domácí prostředí – byt rodiny pěstounů T.

Situace pozorování:

společná večere rodiny. Sobotní večere splňuje podmínky ke vzájemné komunikaci celé rodiny, během tohoto setkání se rekapituluje pracovní týden, hovoří se o společných i individuálních tématech.

Ad c) časová organizace pozorování

Délku pozorování jsme stanovili na max.1 hod. Jde o velmi koncentrovanou aktivitu, oslabení pozornosti a vnímavosti při delším trvání by znehodnotilo výsledky.

Celkem proběhlo 5 pozorování v každém ze sledovaných případů, s frekvencí 1x týden.

Ad d)) způsob evidence dat a jejich zpracování

K evidenci odpozorovaných údajů (identifikovaných pozorovacích jednotek) jsme použili vlastní záznamový arch, na němž byly vyznačeny pozorovací kategorie (viz výše). K těmto kategoriím jsme přiřazovali identifikované významové jednotky. V případě, že jsme si nebyli jisti jejich správným přiřazením, zaznamenali jsme je na další arch a teprve později v rámci zpracování údajů jsme dodatečně rozhodli o jejich zařazení. Významové jednotky pozorování jsme zaznamenávali heslovitě, případně s krátkými poznámkami.

Zpracování evidovaných záznamů probíhalo většinou bezprostředně po setkání, aby s odstupem času nedošlo ke ztrátě informací a „živého dojmu“. Zpracování zahrnovalo hlubší obsahové posouzení odpozorované jednotky a případnou revizi zařazení. Současně jsme každou identifikovanou jednotku posoudili z hlediska, zda jde o jev pozitivní či negativní. Kritériem pro toto rozlišení byla užitečnost daného jevu pro rodinu jako celek, pro pěstouny jako pár i jednotlivce, pro děti v péči a pro biologické děti.

Výsledkem zpracování každého z pěti pozorování byla zjištěná četnost výskytu jednotek pozorování ve všech šesti pozorovacích kategoriích (a-f, viz výše), rozdělená na četnost výskytu negativních a pozitivních (včetně neutrálních) jevů.

Konečným výsledkem je celková suma četnosti výskytu negativních a pozitivních (včetně neutrálních) jednotek v každé pozorovací kategorii

ze všech pěti pozorování a srovnání výsledků v obou případech pozorování. Výsledky shrnuje tabulka č.2.

Tab.č.2 Četnost výskytu jednotek pozorování

Kategorie pozorování	Případ Náfukey a Kecalky(1)		Případ Vanilky(2)	
	Četnost pozitivních jednotek pozorování	Četnost negativních jednotek pozorování	Četnost pozitivních jednotek pozorování	Četnost negativních jednotek pozorování
a)	4	13	10	1
b)	2	5	8	1
c)	3	11	6	0
d)	2	9	7	2
e)	1	4	5	1
f)	1	6	3	1
celkem	13	48	36	9

Legenda:

- a) Celková atmosféra v rodině
- b) Pociťovaná síla či únava členů rodiny
- c) Soulad či rozpor v postojích při výchově a péči o svěřené děti
- d) Spokojenost na úrovni partnerského života mezi pěstouny
- e) Pocit „domova“ biologických dětí
- f) Soulad potřeb a skutečné podpory ze strany doprovázející organizace pěstounů.

Výsledky předkládáme v souhrnné podobě. Jde o výsledky deskriptivní, z nichž na této úrovni posuzování nelze vyvozovat příčinné souvislosti.

I tak však ukazují na odlišnou podobu fungování rodiny PPPD v obou sledovaných případech. Lze konstatovat, že:

- 1) Celkový obraz fungování rodiny v prvním případě je oproti druhému případu zřetelně více negativní.
- 2) Celková atmosféra v rodině je horší, negativní projevy nápadně převládají nad projevy pozitivními.
- 3) Pěstouni projevují větší únavu, zejména psychické vyčerpání.
- 4) Mají mezi sebou daleko více rozporů a neshod v tom, jak postupovat při výchově a péči o svěřené děti.
- 5) Jejich partnerský život je více ohrožen.
- 6) Biologické děti pěstounů domov spíše ztrácejí.
- 7) Doprovázející organizace je v tomto případě vnímána a hodnocena pěstouny jako nedostatečná v podpoře a pomoci řešit nastalé problémy.
- 8) V druhém případě se výsledky téměř zrcadlově otáčí.
- 11) Zřetelná odlišnost obou případů relativizuje potenciální vliv vnějších intervenujících proměnných, i když jejich identifikace a posouzení by výsledky zpřesnila.

Výsledky získané strukturovaným pozorováním lze na obecné úrovni vyjádřit i následovně:

- a) Specifika dítěte/dětí v PPPD jsou silnou determinantou reálného obrazu celé rodiny.
- b) Postihují i ty složky fungování rodiny, které zdánlivě nesouvisejí přímo s výkonem PPPD a „profesionalitou“ pěstounů. Dotýkají se života rodiny pěstounů jako celku, tj. včetně dalších členů širší rodiny.

- c) PPPD představuje v komplikovaných případech významnou psychickou zátěž s potenciální hrozbou rozvinutí syndromu vyhoření.
- d) PPPD negativně postihuje vlastní biologické děti pěstounů, zejména jejich pocit domova a identity.
- e) Podpora doprovázejících organizací je vnímána jako nedostatečná v komplikovaných případech PPPD, v jednodušších případech není totiž pěstouny zdaleka tak často vyžadována.

5.3 Výsledky interview

Specifický cíl i charakteristiku vedení rozhovoru jsme popsali v části 4.3.2. Polostrukturovaný rozhovor jsme realizovali společně s oběma pěstouny rodiny T na závěr našeho šetření. Netýkal se tedy jednotlivých případů PPPD, nýbrž problematiky PPPD jako celku, konkrétně jejich osobní zkušeností s ní.

Zvukový záznam rozhovoru jsme analyzovali a dospěli k následujícím poznatkům:

- a) Pěstouny doprovází silný pocit zodpovědnosti za všechny děti přicházející do PPPD.
- b) Pěstouni nejsou schopni odhadnout dobu potřebnou k vlastní regeneraci.
- c) Nejsou schopni sami posoudit své vlastní hranice psychických sil.
- d) Silně negativně prožívají situaci, kdy příběh dítěte, jež prošlo jejich péčí, nepokračuje ideálně.
- e) Pěstouni nejsou na situaci tohoto negativního prožívání připraveni (neumí s ním pracovat).

- f) V reálných podmínkách fungování systému PPPD si uvědomují jeho nedostatky a chyby. To u nich vede k tomu, že systému nedůvěřují, a mnohdy v zájmu dítěte překračují své kompetence.
- g) Rozpor mezi chápáním funkce doprovázející organizace na straně pěstounů a na straně organizace samotné. Pěstouni vyžadují a potřebují pomoc a podporu, doprovázející organizace sebe sama chápe a prezentuje jako kontrolní a poučující orgán.
- h) Pracovníci doprovázející organizace by měli být kompetentní pro danou problematiku, měli by být empatičtí a zároveň by měli věřit sami sobě. Faktické schovávání se pouze za předpisy je výrazem opaku.
- i) Pěstouni dostávají o dětech svěřených jim do péče málo informací, a to i tehdy, když je „systém“ objektivně má.
- j) Náročnost pěstounské péče ovlivňuje všechny členy domácnosti. Zasahuje do života všech – biologických dětí, prarodičů, sourozenců pěstounů.
- k) Pěstouni si uvědomují, že mají málo času a prostoru pro práci sami se sebou. (Ne jak pomoci dítěti, ale sobě).
- l) Po každém předaném dítěti v odstupu cca 14 dní by měla proběhnout supervize pod vedením kompetentního supervizora.
- m) Průběžné další vzdělávání pěstouni vítají. A to nejen vzdělávání mezi pěstouny. Je pro ně zdrojem informací, ale také je „vrací do reality“.

5.4 Diskuze výsledků

Empirické šetření si kladlo za cíl získat vhled do situace fungování PPPD v jedné pěstounské rodině a identifikovat případné podněty ke zlepšení fungování systému PPPD.

Bylo realizováno metodou nestrukturovaného a strukturovaného pozorování a metodou interview. Výsledky pozorování byly prezentovány formou izomorfní a reduktivní deskripce, výsledky interview jako samostatné významové okruhy na základě obsahové analýzy záznamu rozhovoru.

V následující části přinášíme diskusi těchto výsledků, a to:

5.4.1 s ohledem na objekt výzkumu (vzorek)

Výsledky šetření se týkají pouze sledované pěstounské rodiny T. I když v řadě případů mohou přesahovat individuální situaci sledované rodiny a mohou nabývat obecné platnosti, nemáme pro toto zobecnění oprávnění, resp. dostatek údajů. Teprve srovnatelné šetření v další rodině či rodinách by umožňovalo dosáhnout výsledků na úrovni obecných poznatků a případných závěrů.

5.4.2 s ohledem na metodologické aspekty šetření

Jako metodologicky problematické posuzujeme dvojroli autorky práce. Její postavení v roli biologického dítěte a současně pozorovatele mohlo negativně ovlivnit objektivitu poznání. Jednak tím, že byla současně spoluaktérem a podílela se (třeba neuvědoměle) na ovlivňování struktury a obsahu reálných dějů, jednak tím, že se jí osobně sledovaná problematika dotýká, což ji vedlo v některých případech k expresivním popisům a zbytečně emocionálním vyjádřením. Na druhou stranu výhodou tohoto postavení byl fakt, že nebyla okolím vnímána jako vnější cizí element, a tak projevy a podobu sledovaných dějů a situací lze posuzovat jako velmi autentické.

5.4.3 s ohledem na použité metody

Vzhledem k cíli šetření se lze domnívat, že volba a použití metod bylo adekvátní:

Nestrukturované pozorování přineslo řadu dílčích poznatků, které spolu s objektivními údaji umožňovaly prezentovat situaci vyprávěcí metodou

v podobě kazuistik jednotlivých případů této deskriptivní případové studie.

Strukturované pozorování vedle toho přineslo údaje, které odpovídaly záměru a cíli sledování. Umožňovalo je současně prezentovat jako poměrně exaktní a strukturovaný nález. Domníváme se, že tato metoda vhodně doplňovala metodu předchozí.

Interview podobně jako strukturované pozorování přineslo relevantní informace a poznatky v podobě konkrétních významových okruhů.

Šetření přineslo výsledky, které se promítají do závěrů práce.

Závěr

Předkládaná práce ve své teoretické části vymezuje pojem Pěstounské péče na přechodnou dobu jako pojem komplexní a vrstevnatý. Dokládá, že je třeba problematiku PPPD chápat jako otevřený systém, který je tvořen relativně samostatnými články, jimiž jsou: 1) Vymezení pojmu PPPD, ve smyslu rámce fungování, 2) Osobnost pěstouna, ve smyslu jeho osobnostních charakteristik, způsobilosti i pravomocí pro úspěšné zvládnutí role pěstouna, 3) Příprava a rozvoj dovedností pro výkon role pěstouna (školení pěstounů), 4) Cílová skupina dětí, 5) Proces pěstounské péče na přechodnou dobu, 6) Financování pěstounské péče na přechodnou dobu a 7) Legislativní zakotvení pěstounské péče na přechodnou dobu. Za rozhodující považujeme fakt, že nepřiměřené zdůrazňování a zohledňování některého z těchto článků jde na úkor článků ostatních a je tím ohrožena požadovaná dynamická rovnováha celého systému jako celku.

Praktická část předkládané práce měla za cíl získat vhled do situace fungování PPPD v jedné pěstounské rodině a zjistit, jak PPPD vnímají a reflektují členové této rodiny. Současně cílem šetření bylo identifikovat podněty ke zlepšení fungování systému PPPD. Tato část práce je pojata jako mapující deskriptivní případová studie. Její výsledky nelze zatím zobecňovat ani přeceňovat. Nicméně přinášejí řadu podnětů, které lze rozdělit na dvě oblasti.

Oblast teoretického dosahu:

Šetření přineslo identifikaci některých závažných témat či otázek, jež by měly být předmětem intenzivního výzkumu. Jde zejména o:

- 1) Posouzení toho, které děti jsou vhodné pro zařazení do systému PPPD a které nikoliv.
- 2) Jednotnou identifikaci klíčových kompetencí a profilu osobnosti vhodného pěstouna PPPD.

3) Jednotnou identifikaci klíčových kompetencí a profilu osobnosti vhodného pracovníka tzv. doprovázející organizace.

Oblast praktického dosahu:

Šetření přineslo řadu praktických podnětů ke zlepšení systému PPPD. Odhalilo, že je zejména třeba:

- 1) Posílit kompetentní podporu pěstounů. Nejde jen o podporu v jejich krizových situacích. Jde i o podporu ve smyslu stvrzení jejich pozitivních kroků a výsledků, která jim dodá potřebnou sebedůvěru a motivuje je pro další práci.
- 2) Zaměřit tuto podporu na sféru psychologickou, informační i sféru specifických dovedností.
- 3) Zajistit v komplikovaných případech péče soustavnou spolupráci s relevantními odborníky – psychology, psychiatry, lékaři.
- 4) Posílit podporu fungování celé pěstounské rodiny, zejména vlastních biologických dětí.
- 5) Posílit způsobilost (či zkvalitnit výběr) pracovníků doprovázejících organizací i jejich motivaci plnit svou roli.
- 6)) Využít praktických zkušeností pěstounů při přípravě a novelizaci právních úprav problematiky PPPD.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BERTALANFFY, Ludwig von. *Člověk – robot a myšlení: psychologie v moderním světě*. Praha: Svoboda, 1972.
- BUBLEOVÁ, Věduna, VRÁNOVÁ, Lucie. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. Praha: Spolu dětem, o. p. s., 2012
- BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče & VÚPSV, 2002. ISBN 80-239-0101-X
- DUNOVSKÝ, J. *Pěstounská péče: současnost a perspektivy*. Sociální politika, 12., 1993 (s. 9-10)
- FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-807-3678-159
- GABRIEL, Zbyněk, NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3
- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Bratislava: Univerzita Komen-ského, 2005. ISBN 978-80-223-2391-8
- HENDL, JAN. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2
- KERLINGER, F. N. *Základy výzkumu chování*. Praha: Academia, 1972
- KOTEK, M., ROTREKLOVÁ, E., WESELÁ, V. *Příprava budoucích pěstounů a osvojitelů na přijetí dítěte do rodiny*. Náhradní rodinná péče. č. 1., 2001 (s. 14-15)
- KOTEK, M., ROTREKLOVÁ, E., WESELÁ, V. *Příprava pěstounů a osvojitelů*. Náhradní rodinná péče. č.1., 2003 (s. 30-31)
- KRIŠICOVÁ, Štěpánka. *Systém náhradní rodinné péče v ČR: Problematika pěstounské péče a pěstounské péče na přechodnou dobu. Rigorózní práce*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2015
- MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8
- MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3
- MIKŠÍK, Oldřich. *Psychologická charakteristika osobností*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1304-8
- ODEHNAL, J. Pozorování v sociální psychologii. In: Janoušek, J. a kol. *Metody sociální psychologie*. Praha: SPN, 1986 (s. 30-63)
- ŠMAJDOVÁ – BÚŠOVÁ, Katarína., KUČERA, Miloš. *Profesionální rodičovství, etnografická studie*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2779-3

- VÁGNEROVÁ, Marie M. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2012. ISBN 978-80-87455-14-2
- VRÁNOVÁ, Lucie. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*. 1. vydání. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. ISBN 978-80-87455-09-8

Internetové zdroje

- Co děláme. In: *Dobrá rodina o. p. s.* [online]. 2015 [cit. 2016-23-2]. dostupné na <http://www.dobrarodina.cz/o-nas/143-co-delame>
- Informace ze dne 14. března 2013 o postupech spojených s umísťováním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu po přijetí novely zákona č. 359/1999 Sb. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR*. [online]. 2013 [cit. 2015-11-27]. dostupné na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14851/umistovani_deti_PPPD.pdf
- Kritéria výběru pěstounů na přechodnou dobu. In: *Královéhradecký kraj*. [online]. 2015 [cit. 2016-02-18]. dostupné na: <http://ospod.kr-kralovehradecky.cz/cz/pppd/kriteria-vyberu-pestounu-na-prechodnou-dobu-78882/>
- Náhradní rodinná péče v České republice a zkušenosti přímých aktérů. VÁVROVÁ, Alena. In: *Středisko náhradní rodinné péče o. s.* [online]. 2014 [cit. 2016-08-03]. dostupné na: http://www.nahradnirodina.cz/files/File/Konference_CR_VYZKUM_2014/2014_Konference_CR_vyzkum_Alena_Vavrova_PPPD.pdf
- Porovnání pěstounské péče a ústavní péče z hlediska nákladů. In: *Obec a finance*. [online]. 2014 [cit. 2015-20-11]. dostupné na: <http://www.knihovnanrp.cz/cz/nahradni-rodinna-pece/aktualni-statistiky/porovnani-pestounske-pece-a-ustavni-pece-z-hlediska-nakladu/>
- Pěstounská péče na přechodnou dobu. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR*. [online]. 2009 [cit. 2015-11-27]. dostupné na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7296/Pestounska_pece_na_prechodnou_dobu.pdf
- Pěstounská péče na přechodnou dobu. ČERŇANSKÁ, Dagmar. In: *Příbramský-deník*. [online]. 2015 [cit. 2016-29-02]. dostupné na: http://pribramsky.denik.cz/nazory_region/sloupek-pestounska-pece-na-prechodnou-dobu-20150410.html
- Pěstounská péče na přechodnou dobu. Výsledky průzkumu mezi pěstouny na přechodnou dobu. LUMOS. In: *Dobrá rodina*. [online]. 2015 [cit. 2016-08-1]. Dostupné na: http://www.nahradnirodina.cz/files/File/Przkum_mezi_pstouny_na_pechodnou_dobu_2015.pdf
- Proces zprostředkování. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR*. [online]. 2015 [cit. 2016-23-2]. Dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/14502>
- Seznam pěstounů na přechodnou dobu. In: *Olomoucký kraj* [online]. 2016 [cit. 2016-05-04]. Dostupné na: https://urad.kr-olomoucky.cz/pestouni/Lists/Seznam%20pstoun%20na%20pechodnou%20dobu/Vsechny_kraje_prehled.aspx

- Zkušenosti s PPPD z pohledu doprovázející služby pro pěstounskou rodinu na přechodnou dobu. ČERNÁ, Ria. In: MPSV. [online]. 2012 [cit. 2016-29-02]. dostupné na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13840/Amalthea.pdf>

Zákony

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině – zrušen zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v platném znění In: *Sbírka zákonů*. 3. 2. 2012. ISSN 1211-1244

Zákon č. 452/1992 Sb., o pěstounské péči v platném znění In: *Sbírka zákonů*. 25. 9. 1992. ISSN 1211-1244

91/1998 Sb., o rodině v platném znění In: *Sbírka zákonů*. 3. 4. 1998. ISSN 1211-1244

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí v platném znění In: *Sbírka zákonů*. 22. 4. 1998. ISSN 1211-1244

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře v platném znění In: *Sbírka zákonů*. 26. 5. 1995. ISSN 1211-1244

Zákon č. 134/2006 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí v platném znění In: *Sbírka zákonů*. 14. 3. 2006. ISSN 1211-1244

187/2006 Sb., o nemocenském pojištění v patném znění In: *Sbírka zákonů*. 14. 3. 2006. ISSN 1211-1244

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v platném znění In: *Sbírka zákonů*. 3. 2. 2012. ISSN 1211-1244

Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí v plném znění In: *Sbírka zákonů*. 7. 11. 2012. ISSN 1211-1244